

Adabiyot, madaniyat yashasa — millat yashaydi

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan

ADABIY-BADIIY, MA'NAVIY-MA'RIFIY, IJTIMOIIY GAZETA

2022-yil 16-noyabr / № 43 (4702)

Усмон Носир таваллудининг 110 йиллиги

НАМАНГАНДА ШОИРГА ҲАЙКАЛ ҚЎЙИЛДИ

Наманган шаҳри марказида ўзбек халқининг атоқли фарзанди, оташнафас шоир Усмон Носир таваллудининг 110 йиллиги муносабати билан шоир номида ҳайбон ва ҳайкал очилди.

Президентимизнинг 2022 йил 10 февралдаги “Оташын шоир, таржимон ва драматург Усмон Носир таваллудининг 110 йиллигини кенг нишонлаш тўғрисида”ги қарори ижроси доирасида ўтказилган тадбирда таниқли ёзувчи шоирлар, адабиёт ихлосмандлари, давлат ташкилотлари раҳбарлари, талаба-ёшлар, кенг жамоатчилик ва оммавий ахборот воситалари ходимлари иштирок этди.

Тадбирда Наманган вилояти

ҳокими, Олий Мажлис Сенати аъзоси Шавкат Абдураззоқов, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раисининг биринчи ўринбосари Ғайрат Мажидов, Ўзбекистон халқ шоири Усмон Азим, филология фанлари доктори Нурбой Жабборов давлатимиз раҳбарининг халқимиз маънавиятини юксалтиришга қаратилган алоҳида эътибори туфайли Усмон Носир сиймосига эҳтиром кўрсатилганини таъкидлади.

Эътироф этиш жоизки, Наманган вилоятида мамлакат раҳбари қарориди белгиланган топшириқлар ижросини таъминлаш борасида бир қатор ишлар қилинди. Вилоят марказидаги эски гузарлардан бирида Усмон Носирнинг онаси Холамбиби билан яшаган хонадон аниқланиб, ушбу маҳаллага, шунингдек, Наманган шаҳридаги кўчалардан бирига шоир номи берилди. Янгидан қад

ростлаган 22-умумтаълим мактабига ёндош алоҳида музей ва кутубхона барпо қилинди.

Вилоят ҳокимлигининг амалий кўмаги билан шоирнинг жияни Нодира Рашидованинг “Усмон Носир” номли романи икки жилдлик китоб ҳолида чоп этилди. Шунингдек, Ўзбекистон Журналистлари уюшмаси аъзоси, фахрий журналист Раҳимжон Ирисовнинг “Ўзбекнинг Лермонтови”, “Шеърят дийдасида қотган ёш” китоблари ҳам нашрдан чиқди.

Наманган шаҳрининг Хуррият кўчасида, Захириддин Муҳаммад Бобур номидаги маданият ва истироҳат боғи атрофида Усмон Носир хибони бунёд қилиниб, шоирнинг ҳайкали ўрнатилди.

**Баргдек узилиб кетсам,
Унутмас мени боғим:
Ишмни ҳурмат қилур,**

**Гуллардан ҳайкал қурур.
Минг йиллардан кейин ҳам
Унутмас мени боғим!**

Усмон Носирнинг ушбу сатрларида шоирнинг истёвдод даражаси, сўзга заргарона муносабати, келажақда, албатта, етолмаган орзулари амалга ошиши ёрқин акс этган. Дарҳақиқат, мустақилликни қадрлаш, эрк ва озодликнинг миллатимиз шаъни ва обрўсини юксалтиришдаги аҳамияти нақадар улуглигини янада ёрқин англашимиз учун ҳам Усмон Носир ижодини кенг ўрганишимиз зарур. Зеро, эрк ва ҳурлик куйчисининг мустаҳкам иродаси, қобилияти, бетакрор истёвдоди келгуси авлодларимиз учун ҳам ибрат намунасидир.

**Оқилхон ДАДАБОВЕВ,
ЎЗА**

Маҳмуд ТОИР

ЎРФАНИДИМ

Ўргатган одамнинг сўзида офтоб,
Ўрганган одамнинг юзида офтоб.
Яшамок — аслида сўроққа жавоб,
Эй, Сиз илк устозим — Онам, дилбандим,
Ватанин севишни сиздан ўргандим.

Дердингиз, райхонда дилнинг ранги бор,
Муҳаббат аҳлида гулнинг ранги бор,
Меҳру оқибатда элнинг ранги бор,
Элга эландим мен, сизга эландим,
Ватанин севишни сиздан ўргандим.

Дегансиз, ҳақ сўзнинг ташнаси бўлгин,
Садоқат саҳросин чашмаси бўлгин,
Яхшилик азмида тўқилгин, тўлгин,
Она, дилингизда дарё кўргандим,
Ватанин севишни сиздан ўргандим.

Офтоб остонамдан кетганда билдим,
Ботар манзилига етганда билдим,
Чўбин отингизни тутганда билдим,
Кеч деди, ҳеч дедим, дийдор тиландим,
Ватанин севишни сиздан ўргандим.

Онани асраш бу — Ватанин асраш,
Онадек бағри кенг чаманин асраш,
Керак, ҳей, онадек гулханин асраш,
Сизни эсласам ҳам бахтга беландим,
Ватанин севишни сиздан ўргандим.

Оналар дунёнинг дури азали,
Эй, сиз — кўнглим кўзин сўнмас машъали,
Соғинчим оҳининг битмас ғазали,
Рухий оламнинг тинчтин тиландим,
Ватанин севишни сиздан ўргандим.

ОР ҚИЛГАМ

Тўзғиган ҳаёлин тутган бормикин,
Келмаслигин билиб кутган бормикин,
Бахтини бахридан ўтган бормикин,
Сирилган сирларни билгим келади,
Янтоқни йиғлатиб юлгим келади.

Юрагимда йиғлаб ётган қушим бор,
Қанотларин боғлаб ётган қушим бор,
Қаро тунни товлантлар тушим бор,
Бошим узра осмон оғиб чиқади,
Ёстигимга ёмғир ёғиб чиқади.

Тил берсалар, гулга тилмоч бўлгайман,
Йўл берсалар, нурга тилмоч бўлгайман,
Олов сўранг, кўрга тилмоч бўлгайман,
Жоним ичра армон яшар ўқиниб,
Кўнглим билан кетгим келар тўқилиб.

Битта сатр бедор қилар тонггача,
Битта сатр бемор қилар тонггача,
Сўз етмаса жондан ўтиб қонгача,
Бу шоирдан оппоқ қоғоз ор қилгай,
Бу шоирни ўз қалами хор қилгай.

ИШТИРАКЛАР

Виждон юзидаги доғдан асрасин,
Кўнглим кўзидаги ёғдан асрасин.
Маломат бозори бунчалар гавжум,
Ютиб юборади ҳақиқат сасин.

Сўзингда нур бўлса диллар очилгай,
Кўзингда нур бўлса, йўллар очилгай.
Яхшилик ёр бўлса, ҳар ишда, Маҳмуд,
Ортингдан дуога қўллар очилгай.

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ЭЛ АЗИЗ, ИНСОН АЗИЗ

Яқинда “Маънавият фестивали” доирасида бир ғуруҳ ижодкорлар, элимизнинг таниқли санъаткорлари билан бирга Навоий вилоятида бўлди. Вилоятнинг Учқудуқ тумани овулу қишлоқларини кезарканмиз, Ватанимизнинг нақадар бепоеълигини ҳис этдик. Илк тадбиримиз “Соғлик учун 500 қадам” марафони билан бошланди. Марказий ўйингоҳда ўтган марафонда ҳокимлик мутасаддилари ва спортсевар аҳоли вакиллари иштирок этди.

УЧҚУДУҚ КЕНГЛИКЛАРИДА

— Мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотлар натижасида чекка туман ва овуллар ҳам кундан-кун чиroy очмоқда, — деди Учқудуқ тумани ҳокими Соли Ҳамроев. — Тараққиёт эса, шубҳасиз, илм-маърифат, маънавият мевасидир. Қизилқум жавоҳири ҳисобланмиш туманимиздаги ўзгаришлар, аввало, одамлар онгидидаги ўзгаришлар билан боғлиқ. Худудда 37,7 минг нафар аҳоли, йигирмадан ортиқ миллат ва элат вакиллари истиқомат қилади. Туманимиз нафақат ўз олтини, чорвачилик маҳсулотлари, шу билан бирга, бағрикенг, меҳнаткаш халқи, истёвдодли ёшлари, забардаст ижодкорлари билан ҳам машҳур.

Тумандаги 18-мактабда ўтказилган учрашувда “Дўстлик”, “Мустақиллик”, “Айтим” фуқаролар йиғинлари аҳолисининг ҳунармандчилигига гувоҳ бўлди. Мактабга кираверишда маҳалла чеварлари томонидан тикилган ва тўқилган турли миллий кийим-кечаклар, ўтовлар, туя ва отларнинг макетлари, гилам ва каштачилик намуналари, ўқувчилар томонидан чизилган расмларни кўриб, ижодкорлар орасига тушиб қолгандек бўлди. Мактаб ҳаёти, эришилган ютуқ, муваффақиятлар билан танишиб, “Яшил макон” лойиҳаси доирасида кўчатлар экдик. Илм даргоҳида камол топаётган ёшлар, юртимиз

равнақига муносиб ҳисса қўшаётганига ишонч ҳосил қилдик.

Тўшдан сўнг туман марказидан 70-80 километр узоқликдаги Жузқудуқ овулига отландик. Туман ҳокимининг маънавий-маърифий ишлар бўйича ўринбосари Нуралдин Муродов бизга ҳамроҳлик қилди.

**“Қайдасан Жузқудуқ?” деб
шамол каби елдик биз,
Дашту чўллар хуснига мафтун
бўлиб келдик биз,
Бепоеъ кенгликларда завқу шавққа тўлдик биз,
Олтинранг янтоқ, ялпиз, юлғунларни сизладик,
Учқудуққа келиб биз уч қудуқни изладик.**

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, таниқли киноактёр Эгамберди Раҳимов, Ўзбекистон Миллий университети профессори Тўлқин Эшбекиннинг бир-биридан қизиқ ҳангомалари даврага файз бағишлади. Қозоқ оқини Тангирберди дўмбирасини қўлига олиб қуйлаганида унинг соҳир овози чўлу даштлар бағрида эркин парвоз қилаётган бўзтўрғайнинг сархуш нолаларини эслатди. Туман “Учқудуқ” газетаси муҳаррири Райхон Қодирова “Маданият қарвони” лойиҳасидаги учрашувлардан олган таассуротлари билан ўртоқлашди.

— Биз бугун телевизорда кўрган таниқли актёрлар билан юзма-юз суҳбатлашиш, хонандалар кўшиқларини тинглаш, шоирлар шеърларини эшитиш бахтига муяссар бўлдиқ, — деди Боздун овул фуқаролар йиғини раиси Сахибай Қаюпов. — Бу бизни янги меҳнат зафарлари сари руҳлантиради.

Учқудуқ туманидаги ҳарбий қисмда давом этган тадбирда жанговар техникалар ва замонавий қурол-яроғлар намойиш қилинди. Ҳарбий хизматчиларнинг руҳий барқарорлигини шакллантириш хонаси ҳамда кутубхона фаолияти билан танишдик. Уч мингдан ортиқ китоб фондига эга кутубхона ва ўн мингдан ортиқ электрон китобни жамлаган ахборот-ресурс маркази ҳарбийлар ихтиёрида экан. Улар билан суҳбатлар қуриб, китоблар совға қилдик.

Кейин “Қайдасан, Қулдуқуқ овули” деб, йўлга чиқдик. Икки томони бийдай чўлу даштликдан ўтиб бора-канмиз, онда-сонда кезиб юрган от ва туялар қўринади. “Ана, чўлнинг ҳақиқий эгалари?!” деймиз. Чексиз Қизилқум. Дашт. Юлғун шувоқлар ва исириклар гўё қўл силқитиб орта қолади. Аҳён-аҳёнда жажжи дарахт шаклидаги қоврақлар кўзга ташланади.

►2

ТУРКИЙ ДУНЁ

ЯНГИ ЮКСАЛИШ БОСҚИЧИ

“Турк ўғуз беклари, эй халқ – эшитинг! Тепадан осмон босмаган бўлса, пастда ер ёрилмаган бўлса, эй турк халқи, давлатингни, ҳукуматингни ким бўзди?”, дейилади “Кул тигин битиги”да. Турк хоқони Элтариш хоқоннинг кичик ўғли Кул тигин қабрига қўйилган бу битигини Кул тигиннинг жияни Йўлғуз тигин ёзган. Мазкур битигида Билга хоқоннинг оға-иниларига, қариндош-уруғларига, халққа мурожаат қилиб, уларнинг адашувлари натижасида турк элига кўп фалокатлар келганлиги ўқтирилади. Хоқоннинг мурожаатидан мақсад — ҳокимиятни мустаҳкамлаш, ўзаро уруш-жанжалларга чек қўйиш, иттифоқ бўлиб яшаш.

Куни кеча жаҳон цивилизацияси марказларидан бири, Буюк Ипак йўли чорраҳасида жойлашган Самарқандда бўлиб ўтган Туркий давлатлар ташкилотининг биринчи саммити ва унда қабул қилинган тарихий ҳужжатлар билан танишар эканмиз, “Кул тигин Битиги”даги сўзлар беҳитиёр ёдга тушди. Самарқанд саммити “Туркий цивилизациянинг янги даври: умумий тараққиёт

ва фаровонлик сари” шиори остида ўтгани бежиз эмас.

Эслатиб ўтамиз, 2021 йил 12 ноябрда Истанбулда Туркий тилли давлатлар ҳамкорлик кенгаши саммити иштирокчилари томонидан Кенгаш Туркий давлатлар ташкилоти деб қайта номланган эди. Мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёев саммитда сўзлаган нутқида, Туркий тилли

давлатлар ҳамкорлик кенгашининг Туркий давлатлар ташкилоти, деб қайта номланиши тўғрисидаги қарор ўзаро ҳамкорликни янада ривожлантириш учун мустаҳкам замин яратишига ишонч билдирган эди. Ҳақиқатан ҳам, мазкур муҳим қадам ташкилот фаолиятини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтарди, унинг халқро майдондаги ўрни ва нуфузини сезиларли даражада оширди. Ўзбекистон ташкилотга қўшилгандан сўнг аҳоли сони бўйича Туркиядан кейинги иккинчи давлат бўлгани ҳолда, ТДТга аъзо давлатларнинг келгусидаги ҳамкорлигига янги турткини берди.

Қадим туркий замин минг йиллар давомида Шарқ ва Ғарби туташтириб, жаҳон цивилизацияларини бир-бирига яқинлаштириб, дунё маданиятларини бойитиб келган. Тарихчиларнинг фикрича, Ўзбекистон “пойтахтлар мамлакатини”.

Маълумки, туркий халқлар тарихда кўп-лаб давлатларга асос солган. Шулардан 16 таси буюк давлат сифатида тан олинди. Мана шу 16 та буюк давлатнинг 9 таси бизнинг ҳудудга тўғри келади. Шулардан Эфталитлар, Турк Хоқонлиги, Қорахонийлар, Ғазнавийлар, Салжукийлар, Хоразмшоҳлар, Темурийлар, Бобурийлар, Шайбонийлар давлатини мисол сифатида келтириш мумкин. Туркий дунё буюк тарихининг ёрқин саҳифалари улуг аждодларимиз томонидан биргаликда яратилгани билан фахрланамиз. Ана шундай бебаҳо меросни сақлаб қолиш, уни чуқур ўрганиб, келгуси авлодларга безавол етказиш барчамиз учун энг асосий вазифадир.

Туркий давлатлар ташкилотининг асосий мақсадларидан бири туркий дунёнинг иқтисодий интеграциясини мустаҳкамлаш ва иқтисодий ҳамкорликни чуқурлаштириш

►2

УЧҚУДУҚ КЕНГЛИКЛАРИДА

Давоми, бошланиши 1-саҳифада

Кулқудуқ овулида бизни қозоқ оқин-лари қарши олишди. Овул чеварлари ўз қўл меҳнатлари — кашта, сўзана, картон ва латта қўғирчоқлар ва бошқа ижод намуналарини намойиш этди. Учрашув қизғин кечди. Киноактёрлар монологлар ўқиди, эл севган хонандалар қўшиқлар ижро этишди. Учқудуқ тумани ҳокими ўринбосари Н.Муродов, “Учқудуқ” газетаси муҳарири Р.Қодинова ҳамроҳлигида беморлар ҳолидан хабар олинди. Уларга совғалар улашилди.

Учқудуқ тумани маданият саройида галаконцерт бўлиб ўтди. Кейинги кун Қизилқум саҳросидаги 3-сонли гидрометаллургия заводи ишчи-хизматчилари билан учрашдик. Ўзбекистон давлат филармонияси солисти Абдулла Раҳимжонов, хонандалар Феруза Очилова, Тоҳирбек Ҳамидов ижросидаги шўх куй-қўшиқлар ҳам йиғилганларда катта таассурот қолдирди.

Тушдан сўнг туман марказидан 75-80 километр узоқликдаги “Мингбулоқ” овули томон йўл олдик. Овул аҳли бизга ўз кундалик юмушлари — ип йигириш, гилам ва сўзана тўқиш, ярғучоқда дон эзиш, турли ўйинчоқлар, дўмбира ясаш усулларини намойиш этишди. Тадбир баҳона 82 ёшли отахон Сағдулла Қўлдабевнинг дуосини олдик. Таниқли актёр Улугбек Юнусов ҳамда ёш хонандалар Жасур Раимов, Алишер Раҳматуллаевнинг чиқишлари ҳам элга манзур бўлди. Овулдаги 11-мактаб директори Сакен Қушербаев бизни китобхон ўқувчилар билан учрашувга таклиф қилди. Ўқувчиларнинг шеър

машқлари билан танишиб, уларга тегишли маслаҳатлар бердик, йўл-йўриқлар кўрсатдик.

Кокпатас овулидаги учрашувларимиз ҳам дилрабо куй-қўшиқларга улашиб кетди. Қишлоқ фуқаролар йиғини раиси Ҳасан Жумаевнинг айтишича, овул аҳлининг тирикчилиги қорвачилиқдан, уларнинг аксарияти туячилик, йилқичилик, қўйчилик билан шуғулланади. Аҳолининг бир қисми эса “Геология-қидирув-экспедицияси”да ишлар экан.

Кейинги манзилимиз Учқудуқдан 135-140 километр узоқликда жойлашган Узунқудуқ овули бўлди. Бизни овул раиси Тождидин Жаматаев ва Ўзбекистон байроғини баланд кўтарган бир гуруҳ отликлар дўмбира чертиб, ўлан айтиб кутиб олишди. Шеърлар, тилақлар айтдик. Хонандалар куй-қўшиқлар куйлашди. Маҳаллий аҳоли билан юзма-юз мулоқотлар қилдик. Овулдаги 6-мактаб кутубхонасига китоблар туҳфа этдик.

Хуллас, сафаримизнинг илк кунидан бошланган кўтаринки кайфият бизни сафар охиригача тарқ этмади. Тарғибот гуруҳимиз ўз ижод намуналари, куй-қўшиқлари билан аҳолини янги марраларга руҳлантирди. Учқудуқнинг чексиз кенгликларини кезиб, унинг бағрикенг, меҳнаткаш ва матонатли халқи билан учрашиб, ўзимиз ҳам завқландик.

Зиқрилла НЕЪМАТОВ,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси
аъзоси

«КИТОБ ҚАРВОНИ» ЯНГИ МАНЗИЛДА

Янги манзилларни кўзлаган “Китоб қарвони” Жиззах вилоятининг туман ва шаҳарлари сари йўл олди. Жиззах шаҳаридаги Шароф Рашидов хиббонида бугун ўзгача кайфият ҳукмрон. “Янги Ўзбекистонда эл азиз, инсон азиз” шиори остида ўтказилаётган “Маънавият фестивали” доирасида

вони” Жиззахда китобхонлар ҳузурида нафас ростлади. Унда шоирлар Файрат Мажид, Усмон Азим, Зулфия Мўминова, Фароғат Худойқулова ёшларни кўпроқ мутолаа қилишга чорлади.

Жиззах вилояти Шароф Рашидов туманидаги “Мурувват” ногиронлиги бўлган шахслар учун аёллар интернат уйида бўлиб ўтган учрашувда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси томонидан 200 дона бадий китоб топширилди. Унда уюшма аъзолари Файрат Мажид, Фароғат Худойқулова иштирок этди.

Республика Маънавият ва маърифат маркази, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, “Маърифат” тарғиботчилар жамияти томонидан 10 000 нусхадан ортиқ ўзбек ва жаҳон адабиёти дурдоналари бўлган китоблар аҳолининг барча қатламлари фойдаланиши учун мактаблар, маҳаллалардаги кутубхоналарга бепул тарқатилиши кўзда тутилган.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг “Китоб қар-

Зулайхо АҲМАДЖОНОВА

ЯНГИ ЮКСАЛИШ БОСҚИЧИ

Давоми, бошланиши 1-саҳифада

Қадимий ва ҳамisha навқирон Самарқанд Туркий цивилизация пойтахти деб эълон қилинди. Бу қарор ўз-ўзидан қабул қилинмади, зеро, Самарқанд шаҳри бутун туркий халқларнинг фахридир. У буюк туркий сулолаларнинг пойтахти бўлиб, туркий халқларнинг давлатчилиги, илм-фан ва санъати ривожига улкан ҳисса қўшган макон ҳисобланади.

Саммитда кўп қиррали муносабатларнинг энг долзарб масалалари кўриб чиқилди. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, кун тартибига киритилган

мақсадида қишлоқ ҳўжалиги соҳасидаги ҳамкорликни янада мустаҳкамлаш муҳимлигига алоҳида урғу берди. Ёшлар соҳасидаги ҳамкорликка эътибор қаратилиб, келаси йили Туркий давлатлар ёшларининг фан ва инновациялар бўйича халқаро конгрессини ўтказиш таклиф этилди.

Туркманистон Халқ Маслаҳати “Миллий Генгеш” раиси Гурбангули Бердимўхамедов ва Туркия Президенти Режеп Таййип Эрдоғоннинг Турк дунёсининг энг олий ордени билан тақдирлангани Саммитнинг муҳим воқеаси бўлди. Ўзбекистон раҳбари ушбу муқофотлар қардош халқларимиз бирлигини мустаҳкамлаш йўлидаги саъй-ҳаракат-

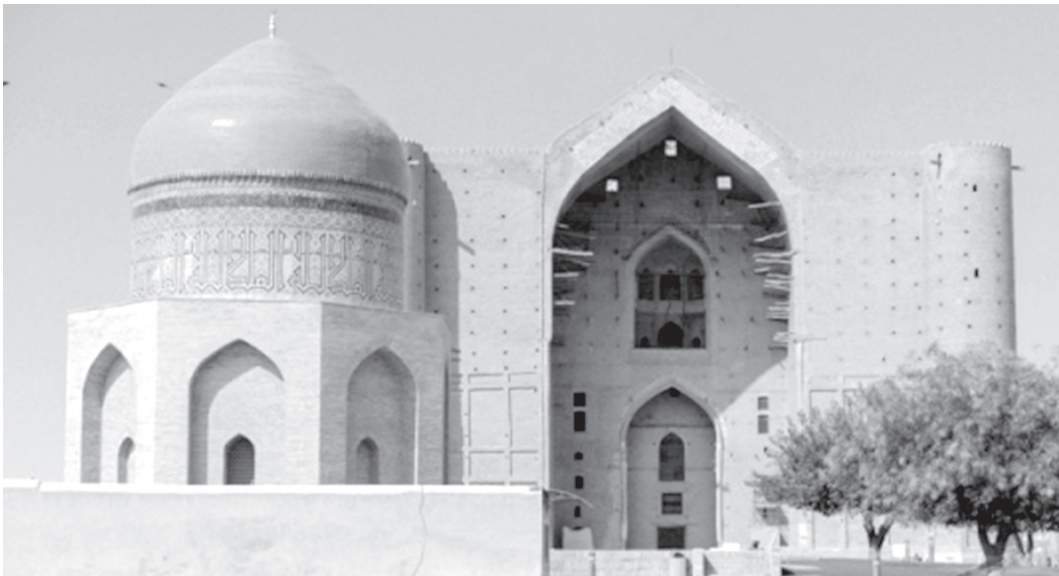
ҳамкорликни сифат жиҳатидан янги амалий мазмун билан тўлдиришга хизмат қилади.

“Туркий нигоҳ — 2040” концепциясини амалга ошириш доирасида 2022-2026 йилларга мўлжалланган Туркий давлатлар ташкилот стратегияси қабул қилинди. Бу ҳўжатнинг амалга оширилиши мамлакатларимиз ўртасида турли соҳаларда ўзаро ҳамкорликни йўлга қўйиш имконини беради. Ташкилот фаолиятини такомиллаштириш, унинг институционал асосларини мустаҳкамлаш мақсадида Наҳичеван битимига ўзгартиришлар киритиш тўғрисидаги Протокол ва Ташкилотнинг янги таҳрирдаги ички қоидалари қабул қилинди. Улар Ташкилот фаолиятида тенглик, ўзаро ҳўрмат ва барча қарорларни консенсус асосда қабул қилиш каби ҳамкорликнинг асосий қадриятларига содиқликни тасдиқлайди.

Самарқанд саммити барқарорлик, хавфсизлик ва узулқисс тараққиётни таъминлаш манфаатларини йўлида кўп томонлама ҳамкорликни мустаҳкамлашнинг янги йўналишларини белгилаш имконини берди. Бундан ташқари, Саммит Туркия Респуб-

қабул қилинаётган қарорлар ва қелишувлар ижросини таъминлаш энг долзарб вазифадир. Ташкилот келгусида мутлақо янги, самарали тизим асосида ишлаши учун умумий саъй-ҳаракатларини бирлаштириш зарур. Ўзбекистон раҳбари таъкидлаганидек, “Биз ҳар қандай қийинчиликларни дўстлик, ҳамкорлик ва бир-биримизни қўллаб-қувватлаш орқали енгиб ўтишга қодирмиз”.

Ташкилотда экология масалаларига алоҳида аҳамият қаратилиб, табиятни асраш бўйича амалий чоралар кўриломқда. Самарқанд бу эзгу ҳаракатларни бирлаштирди. Саммит доирасида барча иштирокчилар томонидан дарахт экиш маросими бўлди. Саммитнинг асосий тадбирларидан кейин, туркий давлатлар етакчилари Регистон майдонида таширф бўюрди. Дарахт экиш миллатларимиз қадрияти, бугунги муштарак интилишлар тимсоли экани таъкидланди. Ўзбекистон, Озарбайжон, Қозоғистон, Қирғиз Республикаси, Туркия, Туркманистон ва Венгрия етакчилари мажмуа боғига қўчатлар экдилар.

ликосининг мувафқиятли раислигини яқунлади ва бу давлат раҳбарлари томонидан юқори баҳо-лашди. Раислик Ўзбекистон Республикасига ўтди ва у алобатта, қасб самара ва амалий натижаларга қаратилади. Ўзбекистон ўз раислиги даврида “Туркий дунё нигоҳи — 2040” концепцияси ҳамда “Туркий давлатлар ташкилотининг беш йиллик стратегияси”ни самарали амалга ошириш, 170 миллиондан ортиқ аҳоли яшайдиган улкан минтақани ўз ичига олган Ташкилот нуфузини янада мустаҳкамлаш ва энг асосийси — тарихи, тили ва маданияти муштарак бўлган қардош халқларимиз ва давлатларимиз ўртасидаги ҳамкорликни юксак поғонага олиб чиқиш ниятида.

Аъзо давлатлар Ўзбекистон Президентининг келаётган 2023 йилни “Туркий цивилизациянинг юксалиши йили” деб эълон қилиш тўғрисидаги таклифини бир овоздан қўллаб-қувватлади. Қозоғистон томонининг таклифига кўра, Ташкилотнинг навбатдаги саммитини 2023 йилда Қозоғистонда ўтказишга қарор қилинди.

Туркий давлатлар ташкилот фаолиятини янги сифат босқичига кўтариш, унинг нуфузини янада ошириш, ҳамкорлик салоҳиятини тўлиқ ишлатиш,

Туркий дунёнинг ҳавас қилса арзийдиган буюк тарихи, улғў аждодлари ва бекиёс бойликлари бор. Бу давлатлар улкан салоҳият ва буюк тарихга эга. Туркий давлатлар аҳолиси қарийб 150 миллион кишини ташкил этади, умумий майдони 4,5 миллион квадрат километрдан ошади, уларнинг умумий ЯИМ қарийб 1,5 триллион АҚШ долларга тенг бўлиб, жаҳон иқтисодиётида 13-уринни эгаллайди. “Туркий дунёни буюк келажак кутмоқда. Бу келажакки, ҳеч шубҳасиз, меҳнаткаш, бағрикенг ва олижаноб халқларимиз билан биргаликда яратамиз. Қўҳна Самарқанд шаҳридаги саммитимиз эса, туркий дунё цивилизациясининг замонавий тарихида янги юксалиш босқичини бошлаб беради”, деди Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев.

Бир сўз билан айтганда, Самарқанд саммити мамлакатларимиз олдида бошқа қардош туркий давлатлар билан ҳамкорликни ривожлантиришда катта мувафқиятти таъминлаш бўйича аниқ вазифаларни қўйди. Бу янги туркий дунёни барпо этишда муҳим босқич бўлди.

Шарофиддин ТўЛАГАНОВ,
сиёсий шарҳловчи

масалалар, концептуал ҳўжат ва дастурлар, энг муҳим ташаббуслар Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Барқарор тараққиёт мақсадлари руҳига уйғун ва ҳамохангидир.

Ҳиндистоннинг “Business Central Asia” журнали бош муҳарири Индервер Сингхнинг фикрича, Президент Шавкат Мирзиёевнинг қўшни давлатлар ва минтақавий ташкилотлар билан очиқ ва конструктив ҳамкорликни мустаҳкамлашга қаратилган оқилона ташқи сиёсати ТДТ доирасидаги алоқаларни самарали йўлга қўйишда ҳал қилувчи роль ўйнамоқда. Бугун Ўзбекистон ташқи сиёсатида нафақат очиқлик, балки кўп қиррали ҳамкорлик тамойили устувор йўналиш ҳисобланади. Ўзбекистоннинг ТДТга аъзо бўлиши минтақавий ва глобал тинчлик, барқарорлик ва фуқароларнинг мустаҳкамлаш учун янги имкониятлар эшигини очди.

Мамлакатимиз раҳбари Ташкилот доирасидаги кўп қиррали ҳамкорликнинг долзарб масалалари бўйича қатор аниқ таклиф ва амалий ташаббусларни илгари сурди. Аввало, ўзаро товар айирбошлашни қўпайтириш, “яшил” иқтисодиёт, ахборот технологиялари ва транспорт коммуникацияларини ривожлантириш орқали савдо-иқтисодий алоқалар асосларини мустаҳкамлаш муҳимлиги қайд этилди. Ушбу гоёларни амалга ошириш мақсадида Ташкилот шафелигида “Янги иқтисодий имкониятлар маконлари”ни шакллантириш, Халқаро туркий иқтисодий форумни ўтказиш, транспорт соҳасида ҳамкорлик стратегиясини ишлаб чиқиш таклиф этилди. Ўзбекистон Президенти, шунингдек, Ташкилот маконида озиқ-овқат маҳсулотларини етказиб беришнинг самарали механизмларини шакллантириш бўйича битим тузиш ва ушбу ҳўжат орқали озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш

ларига берилган юксак баҳо эканини таъкидлади. Шунини таъкидлаш керакки, туркий дунё бирлигини мустаҳкамлашга бекиёс ҳисса қўшган буюк шоир ва мутафаккир, давлат арбоби Алишер Навоий номидаги халқаро муқофот биринчи марта тантанали равишда топширилиши барчамизни чексиз қувонтирди. Томонларнинг яқдиллик билан қабул қилган қарори асосида ўтган йили Ўзбекистон томони ташаббуси билан таъсис этилган Туркий дунё бирлигини таъминлашга қўшган ҳиссаси учун Алишер Навоий номидаги халқаро муқофот буюк қирғиз ёзувчиси, давлат ва жамоат арбоби, шунингдек, туркий халқлар тарихи ва маданиятини бутун дунёга ёйишда бекиёс ҳисса қўшган бетакдор шахс Чингиз Айтматовга берилди.

Туркий давлатлар етакчилари жаҳонда рўй бераётган воқеаларнинг жадаллашуви ва халқаро муносабатлардаги ўзгаришлар Туркий давлатлар ташкилотини замонавий воқеликка доимий мослаштириш зарурлигини тақозо этишини айтиб ўтдилар. Иштирокчилар эътиборни замонамизнинг кучайиб бораётган таҳдид ва таҳликаларини енгиш бўйича саъй-ҳаракатларни бирлаштириш мақсадида стратегик масалалар бўйича тизимли мулоқотни йўлга қўйиш зарурлигига қаратишди. Халқаро кун тартибидидаги долзарб масалалар юзасидан аъзо давлатларнинг қелишилган позициялари саммитнинг асосий ақуний ҳўжжати сифатида қабул қилинган Самарқанд декларациясида қайд этилди. У минтақавий ва глобал муаммоларни ҳал қилишда томонларнинг умумий ёндашувларини акс эттиради ва Ташкилотнинг ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгиллаб беради. Музокаралар яқунлари бўйича ундан ортиқ кўп томонлама ҳўжат қабул қилинди. Бу эса, шубҳасиз, Ташкилот фаолиятининг истиқболли йўналишлари бўйича

ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ ХАБАРЛАРИ

Наманган давлат университетида “Замонавий ўзбек адабиёти ривожига Усмон Носир ижодий меросининг ўрни ва аҳамияти” мавзусида халқаро илмий-амалий анжуман бўлиб ўтди. Унда Туркиядан — Қарабук университети доктори Камол Явуз Атаман, Тожикистондан — Ҳўжанд давлат университети доценти Абдусамад Эрмухаммедов, Қозоғистондан — Жумабек Ташенов номли университетнинг Халқаро муносабатлар департаменти директори Шаҳло Наралиева ва бошқалар иштирок этди.

Анжуманда “Тарихдаги шоирлар ҳаётининг огир синовлари ва глобал бирдамлик”, “Усмон Носир тақдир ижодкорлар талқинида”, шунингдек, Усмон Носир ижодининг Туркия, Қозоғистон ва Тожикистон давлатларида ўрганилиши хусусидаги маърузаларда шоир ижодининг ноёб жиҳатлари, тадқиқот натижалари, таржималари ҳақида сўз юритилди. Талабалар шоир шеърларидан намуналар ўқиди. “Ниҳол” талабалар театр студияси томонидан “Усмон Носир” спектакли намойиш этилди.

Куни кеча Тошкент вилояти Қўйи Чирчиқ тумани Дўстобод шаҳарчасидаги Болалар санъат ва мусиқа мактабида Ўзбекистон халқ ёзувчиси Мўхаммад Али таваллудининг 80 йиллигига бағишланган адабий-бадий учрашув бўлиб ўтди. Учрашувда туман аҳли, мактаб ўқитувчи ва ўқувчилари, ижодий тўғарақлар аъзолари иштирок этди.

Тадбирда пофессор Адҳамбек Алимбеков, шоира Наргиза Асадова ва бошқалар устоз Мўхаммад Алининг серқирра ижодий фаолияти ҳақида сўзлашди. Мактаб ўқувчилари ёзувчи асарлари асосида тайёрланган сахна қўринишларини намойиш этишди ва шеърларидан намуналар ўқиди.

Эркин ҲОЖИМУҲАММАД

Азиз САИД

ТОНГДА

Кузда куз билан тунаган дарахт Баҳор кўйлагини кияркан шошиб, Тузғиган сочига шамол тароқчи, Тун ойна тутқазар сандиғин очиб.

Куз қол деб ёлворар ойни кўрсатиб — Биз чиқиб кетамиз ўша туйнукдан. Ёлғончи баҳорнинг нурин кўрдингми Кўйилиб келмоқда эски чойнақдан.

Зангори денгиз бор осмон буржида, Уйимиз бўлади сузиб юргувчи. Шарқираб оқаркан момогулдирак Чархпалак курамиз терс айлангувчи.

Яшинга минамиз — мангу оқ отим, Борамиз тушларнинг қароргоҳига. Юлдузлар тақаркан феруза узук... Бизларни кўмишар ишқ даргоҳига.

Кузнинг зорларини тингладию маст, Баҳор кўйлагини кийди у дарахт..

Нимани эритдинг
Сув қилдинг мени
Нимага совутдинг
Лой қилдинг мени

Арқоғи нимадан қаро ипингни
Ичимга солдингу шам қилдинг мени

Нечун бандаларинг турлук яратдинг
Ўт била ўйнашур қилиқ яратдинг —

Жоним риштасига олов бердилар
Эридим

бир савол сўраин —
нега
Аввалу охирим сувлиғ яратдинг

касбимни ўзгартирдим
олтмишимнинг арафасида
шеъру сўздан
на одам ўзгарди
на олам
соянақошликка ўтдим
нақш чизаман соянгизга
юракнинг соясига
хаёлнинг соясига
шамолнинг соясига
балиқлар келди
сув соясига
овознинг нақшини чизиб беринг деб

ЭЙ...

Кўйиб юбор қафасдан қушни
учиб кетсин денгизга майли —
Сочганингдай аламларингни
севмаган қиз кўнгли туфайли

Барибир қуш сайрамас сенга

Сўнг ташвишдан бўласан озод
дон-сув демай хотиржам
қафасингни олиб қол майли
топилади ўзингга ўхшаш
чийиллаган каламушлар ҳам

Барибир қуш сайрамас сенга

ТУНГИ ҲИКОЯ

Тун қора ароба — юлдуз ташийди,
Ортидан қолмайди тиламчи шамол.
Чигиртка жар солар — олинг ноёб мол,
Келинчак дарахтлар ошади девол.

Савдогар бу осмон сўрар дарахтдан
Кўйлаги яширган олмаларини.
Ой йиғлар йўрғаклаб тунда тўкилган,
Дарахтнинг исмсиз болаларини.

Яна қаршимда қоғоз,
Деразада соялар рақси.
Узоқда йиғлаган бир овоз —
Алданган юракнинг акси.

Бахтиёр одамлар ҳақида
Шеър ёзишим керак.
Кимдир ҳуштак чалар кўчада,
Кимнидир бўйнига солинар билак.

Кўнглим қолади дарахтдан ҳам
Хиёнатни яширгани-чун.
Сўнг тасалли излайман ўзимга —
Ахир бу қоғоз, ташқарида тун...

Ярим тунда уйғониб кетдим,
Қайдандир оҳ ила чинқирик келди.
Юракка қарадим, жарликка йиқилдийкин ким,
Ё қайдадир бир гулга тикан санчилди.

Деразани очдим, қиморбоз фалак,
Кимнингдир тақдирин кимга ютқазди.
Ё бир тор дутордан узилганини,
Сўнгги ноласидай дилдан ўтқазди.

Ё денгизни тарк этаркан сув
Тортиб ололмади этакларини
Ёки сув денгизга қайтмайман дея
Тугатди муҳаббат эртакларини.

Ё ташна саҳродан етиб келганда
Чашманинг бўғзида қонлар айланди.
Ё қушнинг қаноти кесилди шу тун,
Ё осмон тулпори ерга бойланди...

Ярим тунда уйғониб кетдим,
Қайдандир оҳ ила чинқирик келди...

Мен сизни севаман, шамоллар,
Бойчечак исини пуфланг кўзимга.
Титраган пардани кўтариб қўйинг,
Юрагим қўқариб етсин бўғзимга.

Мен сизни севаман, юлдузлар,
Ҳасрат чангларини ютинг юзимдан.
Ойнинг нурларидан ичиринг қизга,
Ҳеч кета олмасин сархуш тушимдан.

Мен сизни севаман, балиқлар,
Тангалар тўшангиз денгиз тагига.
Хилпираб чўкканда оппоқ булутлар,
Исмини ёзинглар сувнинг баргига.

Мен сени севаман, эй қуёш,
Киприкка боғлаб қўй сирдош шамолни.
Юлдузга далда бер, қуйлаб келтирсин
Баҳорга алданган қизни — хаёлни...

СЕН ЮБОРГАН СУРАТ

Хиёбон
Гулнинг бутотида учта қуш.
Бироз совқотган. Кўзлари намроқ.
Бири тишлаб олган
Тоғларнинг рақсию садоларини.
Бири тумшугида авайлаб турар
Минорлар чайилган дарёларини.
Бири руҳнинг боғидан териб
Келтирган гулларнинг нолаларини.

Исиниб–исиниб нафасларига
Зиёфат қилдилар бир-бирларини.
Малак дафтар очди, намлик кўз билан
Ўқий олмадилар тақдирларини...

Хиёбон
Гулнинг бутотида... икки қуш.
Бироз совқотган. Кўзлари намроқ.
Осмон денгизида тўфон ялаган
Кема чайқалади...
Сен чорлаяпсан — учайлик кўкка,
Эй гулнинг ноласи, мадорим камроқ.

Фахриддин ТҲҲЧИЕВ

БАТАН

Ўйлай сени, ўйласам, Ватан,
Қуйлай сени, қуйласам, Ватан,
Мен келдим, эй осмон, эшигингин оч.
Сочларим гуллайди бодомдай оппоқ,
Кўнглим қийқим–қийқим, орзулар ямоқ,
Мискин хаёлларнинг танида титроқ,
Мен келдим, эй осмон, эшигингни оч.

Турсам, таянганимсан, Ватан,
Юрсам, суюнганимсан, Ватан,
Қуйсам, қуюнганимсан, Ватан,
Ўзбекистон, сенинг ўғлингман!

Менинг икки кўзимсан, Ватан,
Менинг севган сўзимсан, Ватан,
Менинг ўзим–ўзимсан Ватан,
Ўзбекистон, сенинг ўғлингман!

Ўйлай сени, ўйласам, Ватан,
Қуйлай сени, қуйлайман, Ватан,
Жонажоним, жонимсан, Ватан,
Ўзбекистон, сенинг ўғлингман!

БОШҚАЧА

Бир бошқача ўтиб кетамиз,
Мен бошқача бўлиб қоламан.
Ўн олтидан ўтган бўлсангиз,
Ўн саккизга кирган бўламан.
Бир бошқача тинчим бузасиз,
Мен ўзимни тўхтатолмайман.

Мен ўша —
баҳорлар келганда гул япроғида
ифорли қуйлардан гулханлар ёқиб,
дилин очмаган.

Нега сен мени кутмадинг?

Мен ўша —
шамоллар ўтганда кўм–кўк сочларин
юзимга, кўзимга, лабимга суртиб,
йиғлаб чопмаган.

Нега сен мени кутмадинг?

Мен ўша —
чақмоқлар саф қилиб юлдуз қавмини
пайдо этганида дилдузлик рақсин,
нигоҳ солмаган.

Нега сен мени кутмадинг?

Мен ўша —
юзингга қирқ битта пардани ташлаб
хаёллар шаҳридан бир ўтганингда,
бўзлаб толмаган.

Нега сен мени кутмадинг?

Мен ўша —
қалдирғоч кўзида суратинг кўриб
адашиб келганда руҳ кулбасидан,
сени топмаган.

Нега сен мени кутмадинг?

Мен ўша...

РОНДО

Қиш тошини ча-қа-ди
Тоғ бошини чай-қа-ди
Ой қошини қо-қа-ди

Баҳор келиб қол-ди-ми

Эчки дўмбир ча-ла-ди
Кўзи зўлдир ма-ра-ди
Гулни ўлгур я-ла-ди

Баҳор келиб қол-ди-ми

Ари сирға та-қа-ди
Бўри қирга о-қа-ди
Итни бурга ча-қа-ди

Баҳор келиб қол-ди-ми

Сувни ариқ ал-дай-ди
Майса ёриқ я-май-ди
Сирни балиқ ас-рай-ди

Баҳор келиб қол-ди-ми

Туя ялпиз чай-най-ди
Тулни кундуз қий-най-ди
Кафтда денгиз қай-най-ди

Баҳор келиб қол-ди-ми

Занжиру кундалдан вассаяу синжи,
Мен — хона, махрамсир куйга тўламан.
Сирлар товоғида бир ҳовуч майиз,
Пинҳона соғиниб бандин узаман.

Мушуқулинг қуш-о-о-д
бўлсин, ё омин,
Хуноба дил ш-о-о-д
бўлсин, ё омин.

Сангтарош ҳамалнинг нури пойтеша,
Юракка йўл очар тоғни тарошлаб.
Ишқечон гуллаган чоғи намозшом,
Ғам келар сочини чилторга боғлаб.

Наво қилсанг д-и-и-л
тўлсин, ё омин,
Нигоҳ солсанг г-у-у-л
бўлсин, ё омин.

Гуноҳим дарахтин шоҳларин қирқиб,
Бир сават тўкийман — бахт учун коса.
Сабр саҳросида дор тикиб елдан,
Мен сени чорлайман — ишқ учун оссанг.

Жоним олсанг ж-о-о-н
кулсин, ё омин,
Ёдим ичсанг ж-о-о-м
тўлсин, ё омин.

ЎКТАМОЙ

ХАЗОНЛАР ЁМФИРИ

Эркалайди куз қарғаларин,
Тавбаларин кўчириб тонгга.
Шафақ қулар, қизариб кўзи
Осмон деган тубсиз уммонга.
Тун чимматин туширар аста
Хазонрезги, япроқлар заррин.
Шамол босиб ўтмоқда ғарч-ғарч
Хазонларнинг қовурғаларин.
Кун кўнглини этади вайрон
Хазонларнинг ҳазин ёмғири.
Кўчиради яраларимни
Юракдаги ғамлар айғири.
Шовуллайди хазон ёмғири
Шумшаяди хувиллаган боғ.
Учар влнинг беланчагида
Япроқларнинг ўйлари оппоқ.
Босиб ўтмоқ оғирдир жуда
Чинқиради маъсум гиёҳлар.
Хазон ёмғиридек қифтларимиздан
Тўкилиб кетсайди гуноҳлар.

Дарахтлар шоҳида ҳақкалайди куз
Яшил туйғуларни қилади ҳўрак.
Бутун вужудимни куйдириб борар
Гуллар ифоридан тўқилган қўйлак.

КҲЗ ТИККАНИМ УҒҚЛАР ОРТИ

Дилгир дунёимда дардларим куяр,
Хуш келди вужудга мунаввар ғамлар.
Сизни кўнглингизга қараб яшайман,
Танамда кезаркан тириклик дамлар.

Шодлик — қадоқланган, ғамлар — чексизлик,
Юракни бушатинг юракларимга.
Йиғлаб кўз ёшингиз артсангиз бўлар,
Ғамли қувончимнинг этакларига.

Кузакман, ҳисларим тўкилган ерга,
Ёлғизлик кулбасин кетолмам ташлаб.
Карбало даштига қувилган ғамлар
Менинг юрагимда юрибди қишлаб.

Муҳаббат азасига олислардан
Соғинч етиб келди ҳовлиқиб.
Дарду аламлар келдилар
Ҳассаларин дўққилатиб.
Қабрин кучиб йиғламоқ учун
Келмай қолди биргина кўзёш.
Муҳаббатнинг тириклигида
Бор-йўғини сарфлаб
Гадо бўлиб қолганди у тош.

Кетяпман, ортимдан чопади шамол,
Тутатиб кетмоқда хазонларни куз.
Йўлбошчим бу ғамлар асабий ва қув
Менинг бардошимни синар ялмоғиз.
Атиргул қўйлагин кийиб кетаман,
Ва парво қилмасман гижимларига.
Хушбўй ҳидларимни сочиб ўтаман,
Бир илииж чорлайди уфқ нарида.
Райҳоннинг бўйларин олиб кетаман,

Қиёматда сепай азобларимга.
Кетсам ҳам ўзимдан кетяпман, ахир,
Ўралиб соғинчнинг ҳижобларига.

Ем бўлдим заминнинг қиёқларига
Вақт — дулдул, янчиди туюқларида.
Осилиб турнанинг оёқларига
Мен келдим, эй осмон, эшигингни оч.
Кўк тоқидан келар беҳиштнинг иси,
Кўзимда айланар булутлар тўзиб.
Юракда босилган оёқлар изи,
Мен келдим, эй осмон, эшигингин оч.
Сочларим гуллайди бодомдай оппоқ,
Кўнглим қийқим–қийқим, орзулар ямоқ,
Мискин хаёлларнинг танида титроқ,
Мен келдим, эй осмон, эшигингни оч.

Кўз тикканим уфқлар орти
Учаялман кўкда ҳаволаб.
Осмон менга очди бағрини
Орзуларим кетди болалаб.
Тавоф этар изларим майса,
Босиб ўтдим билмасдан чоғи.
Менга мушқин сочган чаманнинг
Юзларига қўйдим оёғим.
Учиб бордим, уфқ орти бўш,
Умид чўчиб тушди қўрқудан.
Қандай нажот кутмоқлик мумкин,
Ўтлаб кетган яшил туйғудан.
Телба дилнинг умидларига
Вақт занжири солиб қўйилган.
Қайтай десам, мен қайтар йўлнинг
Нарвонлари олиб қўйилган.

Гулнора Раҳмон деган ном аввал тасвирий санъатда бор эди. “Саодат” журналида Лайло Салимжонова, “Шарқ юлдузи”да Раҳима Қўнғирова, “Муштум”да Алижон Ҳоликов, “Ёшлик”да Ҳожиакбар Солиҳов, баъзи нашрларда Феруза Башарова, “Гулистон”да эса Гулнора Раҳмон...

Ўйлаб қарасам, даставвал яқиндан танишган рас-
сомим ҳам шу инсон бўлган экан. Журналист дўстим
Комилжон Жумаев иккимизни “Мовий гумбазлар”
кафеси ёнида joyлашган тўққиз қаватли уйнинг то-
мида joyлашган устaxonасига ҳам бошлаб борган.
Опа портрет жанрига қизиқишини айтган. Ҳалима
Худойбердиева, Усмон Азим, Эркин Аъзам, Усмон
Қўчқор каби танилган ижодкорларнинг портретла-
рини томоша қилганмиз. У пайтда рассом маҳора-
тига баҳо бериш қурбатимиз йўқ, энди талабаликдан
бўшаган бўз йигитлар эдик. Биз портрет эгасига қай
даражада ўхшашга қараб таажжубланардик, холос.
Кейин, рассомлар гуруҳига бир оз яқин келгач, харак-
тер, манзара, ранг, ҳаво, бўшлиқ, ғоя деган гапларга
эътибор қаратадиган бўлдик. Ўрол Тансиқбоев уй-му-
езига шoir дўстларим билан бориб хайратландик.
Опа, ғарчи ёши каттароқ ҳолда турмушга чиқиб, тез
орада Қорасув массивидан уч хонали кооператив уй
сотиб олганида худди ўзимиз уй олган каби хурсанд
бўлганмиз. Ойбек, сўнг Ойзода туғилди. Опанинг

бағри тўлди. Биз ҳам кўп ўтмай 24-25 ёшли йигит-
лар оилали бўлдик. Фарзандлар туғилди. Не тонги,
опа ғоят эътиборлилик ваҳидан менинг, Комилнинг,
Муҳаммад Исмоилнинг ўғилларимиз туғилганда
совғалар кўтариб келган. Ҳолбуки, ҳали ҳеч бири-
мизга бошплана йўқ, кўч-қўруно, китобу оилани у ёқ-
дан-бу ёққа кўчириш билан овора эдик.
Шундай бағридарё менинг опам.
Йиллар ўтиб, яхшимми-ёмонми ижодкорларга
айландик.
Гулнора опа тинимсиз ишлар, гоҳо чет элларда
ижодий кўргазмалар қилганидан хабар топардик.
Қизиги, у киши баъзи бир рассомлар каби бойиб
кетгани, қатор уйлар олгани, ҳашаматли машина-
ларда юрганини эшитмасдик. Гоҳо фалон ишимни
фалон одамга совға қилдим, фалон шоирнинг пор-

третини туғилган кунига олиб бордим, деган сўзла-
рини эшитиб, ажабланардим.
Эсимда, бир куни ишхонамизга кўп ичиб юра-
диган шoirлардан бири картина кўтариб келган.
Дарров фаҳмладим: Исфандиёр Ҳайдарга тегишли.
— Оригиналми? — деб сўрадим.
— Ҳа, — деди: — У картина шу ерда туратурсин,
кейин опкетаман, — деб чиқиб кетди.
Бир куни бир йигит кириб, фалончи ака картина-
ни сўрапти, бераркансиз, деди.

у асар шу ерда эканини билган, келиб бир оғиз гап
билан мени алдаб олган ва “Сайилгоҳ”да биринчи
дуч келган одамга сотиб юборган. Шунчалик арзи-
мас пулга сотганки, қорни бир туйиб, бир шиша ароқ
нархига тенг бўлган. “Эҳ” дейди шoir, пушаймон
килади. — Бу картина мени бир ой боқарди-я”. Ана,
картинанинг баҳоси.
Кейинроқ эшитсак, Сайилгоҳдаги кўча рассом-
ларидан бири уни қимматроққа сотиб олиб, ўзиям
чет эл сайёҳига янада қимматига пуллаган.

Не ажабки, аёл боши билан Гулнора Раҳмон ҳам таъмасиз, текин ишлар қилиб юради.
Бунақа қалби бор инсонлар қошида бош эгаман.
Чунки бундай инсон-лар гўзал инсонлардир!
Гулнора опа ёшли-гидан шoirу ёзувчилар муҳитига яқинлигиданми, ҳар қалай, шеърлар ёзди.
Кейин илҳам ҳикояларини эълон қилди. Ушбу ҳикоя-лар ҳам бир китобга жам бўлгулик ҳажмга келди. Ўн йилдан ошди-ёв, Гулнора опа “Сипоҳийлар хонадони” номли бир драматик асар ҳам яратди. Бобур замони-дан олинган, буюк шоҳ ва шoirнинг юртида қолган қизи тақдири билан боғлиқ воқеалар, чигал драматик вазиятлар, аёллар, мулозимлар, саройдаги хoiнона хатти-ҳаракатлар, аёлларнинг жасорати шундай уста-лик билан чизилдики, беихтиёр тасаннолар айтасан.
Негадир шундай бадий пишиқ, таъсирли асар бирор театрнинг репертуарига киритилмаганига ҳайронлар қоламан.

ТЕРАН ТОМИРЛАР

Ватанимиз ўтмиши ва буюк келажagini маънан ва маърифий кўприк сифатида боғлаб турадиган, туркий дунё халқлари – улуг аждодлар қолдирган буюк мерос ворислари, келажак давомчилари сифатида Янги Ўзбекистоннинг маърифатли жамият сари жаҳон ва замоннинг умумбашарий ютуқларига эришмоққа йўл очиб берадиган “Туркий цивилизациянинг янги даври: умумий тараққиёт ва фаровонлик сари” мавзусидаги саммити барчанинг эътиборида бўлди. Зеро, тилимиз, маданиятимиз, ҳатто буюк меросимиз ҳам яқиндир.

Маълумки, турк дунёсини тадқиқ этиш, тил ва адабиётини кенг ўрганиш, илмий ва таълим феолиятини чуқурлаштириш бўйича халқаро илмий марказ, яъни Халқаро турк академияси Нур-Султон шаҳрида фаолият юритади. Академия қирққа яқин илмий-тадқиқот институтилари, тарих ва маданият марказлари билан яқин алоқа ўрнатган бўлиб, юздан ортиқ туркшунос олимлар лойиҳаларда мунтазам иштирок этиб келмоқда.

интеллектуал мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилади.

Бугун Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг кўшни ва қардош давлатлар ва қатор минтақавий ташкилотлар билан очик ва конструктив ҳамкорлик алоқаларини мустаҳкамлашга қаратилган оқилона ташқи сиёсати Туркий Кенгаш доирасидаги алоқаларнинг ҳам ўрнатилишида ҳал қилувчи роль уйнамоқда.

ТУРКИЙ ХАЛҚЛАР ХАЗИНАСИ

Академия қошида 5 та илмий муассаса – Тарих ва этнология, тил, адабиёт ва атамашунослик, Санъат ва маданият, Ижтимоий-иқтисодий тадқиқотлар, Халқаро тадқиқотлар марказлари бўлиб, ҳар йилни умумий маданият ва адабиёт хазинасига беқиёс ҳисса қўшган буюк шахсларнинг номлари билан аташ, улар ижодини кенг тарғиб этишга алоҳида эътибор бериб келинмоқда. Жумладан, туркшунос олим Закий Волидди Тўғоннинг 120 йиллиги, татар шоири Абдулла Тўқайнинг 125 йиллиги, озарбайжонлик машҳур драматург Мирза Атали Охунзо-даннинг 200 йиллиги ва ҳакас туркшуноси Николай Катановнинг 150 йиллиги, таниқли қозоқ бастакори Муқан Тулебаев-нинг 100 йиллиги, буюк туркман шоири Махтумқули Фирогийнинг 290 йиллиги, донгдор қирғиз оқини Тўқтағулининг 150 йиллиги нишонланганини таъкидлаш жоиз.

Шунингдек, атоқли турк драматурги Халдун Танернинг 100 йиллиги ва ҳакас ҳикоянависи Семён Кадишевнинг 130 йиллиги, Ўрта асрлар буюк турк мутаф-факири ва шоири Юсуф Болосоғуний-нинг минг йиллиги, Озарбайжон шоири ва давлат арбоби Мулла Панах Вагиф-нинг 300 йиллиги, қирғиз адаби Чингиз Айтматов йили (2018) ва беназир озар шоири Насимийнинг 650 йиллиги, ўтган йили эса қозоқ эли фаҳри Абай Қўнаб-оевнинг 175 йиллик байрам тантаналари кенг нишонланган эди.

Бу каби муҳим тадбирлар нафақат улуг ижодкорлар қолдирган бой маъна-вий меросни кенг тарғиб этади, балки уларни асраб-авайлашга, чуқур ўрганиш-га ҳам даъват этади.

Бундан ташқари, Озарбайжонда ма-даний тарғибот, маънавий юксалишга қаратилган лойиҳаларни илгари суриш, тарихий меросни ўрганиш мақсадида Турк маданияти ва мероси жағмараси ҳам фаолият олиб бормоқда. Жамағар-ма туркий тилли халқларнинг турли фестивалларини, аънавий хунармад-чилиги, ҳудудлардаги амалий санъатни қўллаб-қувватлашни молиялаштиради,

йоргузсалар ва халқимизнинг фойдасини қузатсалар, нақадар олий ва нақадар гў-зал бўларди”.

Туркий тилли халқларнинг тарихий, илмий ва маданий меросини ўрганиш тадқиқот марказининг ташкил этилиши билан ушбу марказ қардош халқлар-нинг бебаҳо меросини ўрганш ва келгуси авлодларга етказишда муҳим аҳамият касб этишининг ўзи – маърифатли жа-мият сари ҳаракатнинг асосини ташкил этади. Бу соҳада ёш олимлар, тадқиқот-чилар, ҳатто ўқувчи, талабаларнинг ил-мий қизиқиши ортади ҳамда янги илмий таҳлилий асарлар яратилишига замин бўлади.

Жорий йилнинг 11 ноябрь куни Са-марқанд шаҳрида Ўзбекистон Респу-бликаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида бўлиб ўтган Туркий давлат-лар ташкилоти давлат раҳбарларининг “Туркий цивилизациянинг янги даври: умумий тараққиёт ва фаровонлик сари”

мавзусидаги йиғилиши маънавий ва маърифий ишларимизнинг юксалишида янги қадам сифатида барчамизга руҳий тетиклик, бир олам қувонч бахш этгани билан тарихга муҳрланади. Зеро, бу каби муҳим тадбирлар нафақат халқларимиз-нинг улуг ижодкорлари қолдирган бой маънавий меросни кенг тарғиб этади, балки уларни асраб-авайлашга, чуқур ўр-ганишга ҳам даъват этади.

Бундан ташқари, ҳар йили қадимий ва бой маданий обидаларга эга, катта аҳамият касб этувчи шаҳарлар туркий дунё маданият пойтахти, деб эълон қи-либ келинмоқда. Жумладан, 2012 йил-да Остона (Қозоғистон), 2013 йилда Эскишехир (Туркия), 2014 йилда Қозон (Россия), бир йил ўтиб Марв (Туркмени-стон), 2016 йилда Шеки (Озарбайжон), 2017 йилда Қозоғистоннинг Туркистон, 2018 йилда Туркиянинг Костомону, 2019 йилда Қирғизистоннинг Ўш шаҳри бу мақомга эга бўлди. 2020–2021 йиллар-да эса бу эътибор Хива шаҳрига қара-тилди.

Ўзбекистон Республикаси Президен-ти Шавкат Мирзиёев саммитдаги нутқи-да тинчлик ва дустлик рамизи, фан ва маърифат маркази бўлмиш Самарқанд шаҳрини “Туркий цивилизация пойтах-ти” деб эълон қилингани унинг халқаро нуфузини оширган воқеа бўлди. Туркий давлатлар раҳбарлари ҳудудлар ўрта-сида фан ва таълим, технологиялар ва инновациялар борасидаги ҳамкорлик-нинг самарали механизmlарини ишлаб чиқиш ташаббусини илгари суришгани “Учинчи Ренессанс”нинг пойдеворига тамал тоши қўйгани исботидир. Зеро, жорий 2022 йилни Туркий дунёда “Ёшлар ташаббусларини қўллаб-қувват-лаш йили”, деб эълон қилинганининг ўзи муҳим воқеадир. Чунки унинг доирасида аниқ чора-тадбирлар амалга оширил-ганига гувоҳ бўлган ёшлар эндиликда шарқ мутафаккирлари илгари сурган фозил шаҳар-давлат ғоясининг халқа-ро микёсдаги аҳамиятини англашди. Мазкур саммитда давлатимиз раҳбари-нинг: “Қадим туркий замин минг йиллар

давомида Шарқ ва Фарби туташтириб, жаҳон цивилизацияларини бир-бирига яқинлаштириб, дунё маданиятларини бойитиб келган. Биз Туркий дунё буюк тарихининг ёрқин саҳифалари улуг аждодларимиз томонидан биргаликда яратилгани билан ҳақли равишда фахр-ланамиз”, деган сўзлари барчамизга гурур бағишлади. Бу борада “Туркий дунё нигоҳи – 2040” концепцияси ҳамда бугунги кунда қабул қилинаётган Туркий давлатлар ташкилотининг беш йиллик стратегиясини самарали амалга ошириш 170 миллиондан ортиқ аҳоли яшайдиган улкан минтақани ўз ичига олган Ташки-лот нуфузини янада мустаҳкамлаш ва қардош халқларимиз ва давлатларимиз ўртасидаги ҳамкорликни юксак поғона-га олиб чиқиш ниятини илгари сургани “Маърифатли жамият сари концепция-сининг халқаро ҳамжамиятдаги янги ўрни” десак муболаға бўлмайди.

Эътибор берсак, Шарқ Уйғониш да-ври, темирыйлар даврининг мантиқий давоми Янги Ўзбекистоннинг маъри-фатли сиёсатидир. Шунингдек, мазкур ишларни қўллаб-қувватлаш ва бу борада натижадорликни таъминлаш мақсадида давлатимиз раҳбарининг Ташкилот Бош котибининг Ёшлар масалалари бўйича ўринбосари лавозимини жорий этиш тақлифи ҳам ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг илғор ғоя ва лойиҳаларини рағбатлантириш, ёшларни миллий кадриятларимизга ёт таъсилрлар-дан асраб-авайлашга хизмат қилади. Бу-нинг натижасини ташкилотга аъзо ва ку-затувчи мамлакатлар адабиётининг сара намуналаридан иборат 100 жилдлик “Туркий адабиёт дурдоналари” тўплами Ўзбек тилида нашр қилинганида кўриш мумкин. Бу ҳақда давлатимиз раҳбари: “Ушбу бебаҳо маънавий хазинани барча аъзо ва кузатувчи давлатлар тиллари-да ҳам чоп этсак, қардош элларимизни, авваламбор, ёш авлодларимизни ўзаро яқинлаштириш учун мустақкам замин яратган бўлар эдик”, деб бежиз таъкид-ламади.

Дарҳақиқат, “Туркий цивилизация-нинг янги даври: умумий тараққиёт ва фаровонлик сари” шiorининг ўзи барча аъзо давлатларнинг аҳолисига, айниқса, ёшларига янги изланишлар, имконият-лар, илмий тадқиқотлар кўпригини очиб беради. Қувонарли жиҳати, буюк маъ-рифатпарвар бобомиз Алишер Навоий ўз даврида турк тилининг ривожи учун беқиёс ҳисса қўшибгина қолмай, кенг минтақаларимизда яшаган урф-одати ва кадриятлари муштарак халқларнинг аҳил ва бирдамлиги, элу юртларнинг ободли-ги йўлида хизмат қилган буюк зотдир. Туркий дунё бирлигини мустаҳкамлашга беқиёс ҳисса қўшган буюк шоир ва мута-факкир, давлат арбоби Алишер Навоий номидаги халқаро мукофот таъсис этил-гани ҳам халқаро ҳамкорликнинг олий эътирофидир. Унинг илк соҳиби туркий дунё бирлигига қўшган ҳиссаси буюк адиб ва жамоат арбоби, улуг гуманист Чингиз Айтматов бўлди.

Феруза МУҲИТДИНОВА,
Тошкент давлат юридик
университети профессори,
юридик фанлар доктори

ХАЛҚ ИЖОДИЁТИ

БАХШИЛАР БАХШ ЭТГАН ГЎЗАЛЛИК

Яқинда Термиз шаҳрида бўлиб ўтган “Бахшичилик санъати йўналиши-да бахшилар, оқинлар ва жиrow ижрочиларининг республика фестивали” Сурхон замини нафасини бутун дунёга ёйди, десак муболаға бўлмайди. Фе-стиваль доирасида нафақат вилоятлардаги чекка ҳудудлар, балки юрти-мизнинг турли жойларидан келган бахши, оқин, жиrow ва фольклор ансам-бллари авлоддан авлодга ўтиб келаяётган қадимий терма, лапар сингари халқ кўшиқларини куйлаб, тадбирга ўзгача руҳ бағишлади.

Юртбошимиз эътибори туйғайли бах-шилар ижоди янада ривожланиб бормоқда, ёшлар учун бахшичилик мактаблари очилди.

Айниқса, юртимизда “Халқаро бахшичи-лик санъати фестивали” ўтказилиши ёш истеъдодларга катта имкониятлар ярат-ди. Миллий маданият ва санъатимизни асраб-авайлаш, тараққий эттириш, бутун дунёга намоён қилиш, нуфузини яна-да юксалтириш борасида кенг қўламли ишлар олиб бориlмоқда.

Фестивалда бахшичилик санъати йўна-лишида илмий изланиш ва тадқиқотлар олиб бораётган олимлар, шунингдек, омма-вий ахборот воситалари вакиллари иштирок этишди. Тадбир Имом Термизий зиёрат-гоҳидан бошланиб, Бахшичилик мактаби ўқувчиларига атоқли бахшиларнинг маҳорат дарслари билан давом эттирилди.

Жорий йилги фестиваль иштирок-чиларининг репурутуари муаллифлик кўшиқлари билан бойитилган, бунга ҳамоҳанг равишда Сурхон заминининг аънавий каштачилиги акс этган турли миллий либослар намоиши фестивалга мил-лий руҳ берди. Айниқса, “Бойсун” халқ этно-график фольклор ансамблининг кўшиқлари, “Анор момо”, “Боботго гуллари” этнографик ансамблларининг миллий либослари меҳмон-ларда катта таассурот қолдирди.

Танлов икки шартдан иборат бўлиб, даставвал иштирокчилар “Равшанхон”, “Алпомиш” дostonларидан парча айтиб, иккинчи босқичда термалар айтиш орқали маҳоратларини кўрсатишди. Танловда тажри-бали бахшилар билан бир қаторда ҳаваскор ижрочиларга ҳам навбат берилди. Бу эса,

янги истеъдодларни кашф этиш имконияти-ни яратди. Иштирокчилар маҳоратини соҳа олимлари ва мутахассисларидан иборат ҳа-камлар ҳайъати холисона баҳолаб борди ва голиблар Маданият вазирлигининг қиммат-баҳо эсдалик совғалари билан тақдирланди. Жумладан, энг яхши дoston ижروحиси сифа-тида сурхондарёлик Урал Раҳимов номи эъ-тироф этилди. Шунингдек, “Оилавий сулола давомчиси”, “Энг яхши терма ижروحиси”, “Энг фаол аёл бахши” сингари йўналишлар-да голиблар аниқланди.

Танловнинг энг олий мукофоти Қорақал-шилар ижоди янада ривожланиб бормоқда, ёшлар учун бахшичилик мактаблари очилди.

– Ҳозирги пайтда Республика бахшилар мактабида ўқитувчи бўлиб ишлайман, – дейди Зулхумор Эрназарова. – Ўнлаб шоғирдларим бор. Бу фестивал бизга яна бир поғона юкса-лиш имкониятини берди. “Алпомиш” досто-нини қозоқ ва қорақалпоқлар ҳам айтишди. Уларнинг йўналишидаги сўзларни биз ўрганап-миз, улар эса, бизнинг йўналишдаги сўзларни ўрганишмоқда. Устозим таниқли Қодир бахши: “Шу қизимиз Тилла кампирдек кучли бахши бўлсин”, деб дуо қилган. Йигирмадан ортиқ дoston, ўнлаб термаларни айтганман. Ўзим ҳам икки дoston муаллифиман. Қўлимда дўмбирам билан юрт хизматида юрибмиз.

– Мен Қизирққ туманида маданият ходи-ми бўлиб ишлайман, – дейди Муҳаммад бах-ши Эшбоев. – Республика Бахшичилик мак-табида ишлаб, ўнлаб шоғирдлар чиқардим. Қозоғистонда ўтган танловларда уч марта голиб бўлдим. Бахшичилик санъатига қарати-лаётган катта эътибордан миннатдормиз. Биз устозлардан ўрганган терма, дostonлар билан чекланиб қолмай, ўзимиз ҳам янги дostonлар айтиб, мерос қолдиришимиз, маданиятимизни бойитишимиз керак. Сурхондарёда 2019 йили бўлиб ўтган Халқаро фестиваль муносабати билан “Устозлар” номли термалар тўпламим чоп этилди. Бахшилар янгиликка ҳам интили-ши керак. Замонавий дostonлар ёзилиши ке-рак, деб ўйлайман. Сурхондарё ва Қашқадарё бахшилар мактаби битта ҳисобланади. Лекин, умуман, бахшилар санъатини бойитиш катта ҳудудда жойлашган мамлакатлардан – қардош халқлар томонидан амалга оширилади.

Ушбу фестивалда Қорақалпоғистон Рес-публикаси ва вилоятлардан 70 дан ортиқ бахши, оқин ва жиrow ижрочилари қатнашди, шубҳасиз, улар ўзаро тажриба алмашишди, келгусидаги ижодий ишларини режалаштириб олишди.

Санобар ҚУЛМИРЗАЕВА

Яхши шеър қалбдаги изтиробларнинг түгёни сифатида, қувончларнинг акс садоси ўлароқ оний лаҳзаларда илҳом меваси бўлиб қоғозга тўкилади. Шоир ички дунё-си қанчалар неқбин, қанчалар қайноқ бўлса, шеърнинг тафти ҳам куйдирувчи, ўқувчи дилида янги туйғулар уйғотади. Биз гўзал шеър ўқиганимизда ҳаяжонга тушиб, ўзли-гимизни янада теранроқ ҳис қила бошлаймиз. Йўқотилган ниманидир топгандек бўла-миз, шууримизга янги бир оҳанг оқиб киради, дилимизни сўз ифори-ла сархуш қилад

Ўзбекистон халқ шоири Маҳмуд Тоирнинг шеърларини ўқиган китобхонлар мана шундай завқ-шавқни сезиши шубҳасиз.

Ўндан ортиқ шеърий тўпламлар, икки жилд-лик “Сайланма”сини эълон қилган Маҳмуд Тоир-нинг бугунги ўзбек шеъриятида ўзига хос овози, ўрни бор. Кўплаб шеърлари куйга солиниб, кўшиқ бўлиб, кишиларга руҳий завқ бермоқда.

Маҳмуд Тоир шеърлари мавзу жиҳатдан тур-фа хил, аммо шоирнинг самимияти ҳар бир шеъ-рида уфуриб туради. Шоир дилидаги самимий ҳисларни ҳеч иккиланмай, ортиқча пардоз бермай қаламга олади.

“Сайланма”нинг биринчи китоби “Айт энди, юрагим”, “Биз нечун учрашдик”, “Муҳаббат ше-васи”, “Оқиб кетган армонлар”, “Бармоқ бодаси”, “Достонлар”, “Тўртлиқлар” туркумларига, иккин-чи жилди “Ҳақни таниб”, “Мендан мени сўра-ма”, “Аҳли муҳаббат, қайдасиз?”, “Достонлар”, “Кўнгил дарёсидан тўкилган ҳикмат” (тўртлик ва иккиликлар) қисмларига ажратилган. Бу бежиз эмас. Чунки китоб бўлиmlарининг номланishi моҳиятида унинг ички мазмуни акс этиши дар-кор. “Сайланма”да шоир ижод йўлининг харитаси чизилгандек.

Маҳмуд Тоир шеърятининг ўзига хос хусу-сиятларидан бири самимийлик билан фалсафий фикрнинг уйғунлашуви ва ўзбекона миллий оҳангда куйланишидир. Бу шеърларда қўлланган образ-лар – қуёш, сув, ялпиз, райхон, майса, қалдирғоч, шарқона табиат тасвири – ҳаммаси мана шу руҳ би-лан сугорилган:

Қуёш ер юзига нурдан сув сепар,
Ирмоқлар тоғлардан келгувчи чопар,
Тераклар кўзидан уйқулар қочар,
Айт энди, одамлар уйғонсин.

“Айт энди, юрагим” шеърдаги ушбу банд-да инсонларни ҳаёт неъматларидан баҳраманд бўлиб, ҳамisha ҳаракатда, интилишда яшашга илҳомлантириш мужассам. Шоир куруқ чақи-риқлар тарафдори эмас, балки одамлар кўнглига шижоат, ғайрат, руҳий кўтаринкилик сингдириш талабида.

“Сайланма”нинг кириш сўзига “Сийратим са-доси” деб сарлавҳа қўйилганки, бу жуда топиб

ОШПОҚ ОРЗУЛАРДАН ҚАЛАМИ

айтилган жумла. Чунки шоир қалби унинг шеъла-рида акс этади.

“Шеър кўнгил кўзидан юмалаган шабнам. Лаҳзалик гўзаллик, лаҳзалик қайғу, лаҳзалик қувончи кўнғилдан, кўздан қочирган шоир шеърда тиниқлик жилоланмайди. Зеро, мен шеърни тиниқ қайғуга, тиниқ қувончга мен-гзагим келади”. Шоирнинг бу эътирофида бир ҳақиқат бор: инсон бошидан кечирishi мумкин бўлган ҳар ҳолатни, туйиши мумкин бўлган ҳар ҳиссийётни шеърга солади. Булоқ қанча чуқурликдан чиқса шунча тиниқ бўлгандек, шеър ҳам шоир юрагининг тубидан сизиб чиқиб, самовий илҳом лаҳзаларида тиниқиб қоғозга тушмоғи зарур. Мана шоир менгзаган тиниқлик.

Маҳмуд Тоир муҳаббат ҳақида ибо билан сўз-лайди. Дилидагини тилга рамзлар воситасида чиқаради.

Бармоғимда юз очди офтоб,
Сочларингга етганда қўлим.
Кўзларингдан ичдим майи ноб,
Кўксинг узра тўкилиб дилим.

Бир қарашда оддийдек туюлган сатрлар орти-да сўз устида изланиш, юракдан отилиб чиқаётган тугёнлар ифодаси яширинган.

Маҳмуд Тоир ижоди кўпроқ аънавий йўл-да. Бу шоир шаклий изланишлардан узоқ, де-гани эмас. Иккиликларнинг ажойиб намунасини яратгани буни исботлаб турибди. Аънавий ижоднинг ҳам ўз мураккаблиги бор. Аввало бу борада ажойиб асарларни ёзган устозлар олди-даги масъулият бўлса, иккинчидан, образларга янгича мазмун, тус беришдир. Маҳмуд Тоир буни уددасидан чиқади. Унинг шеърларидаги қалдирғоч ҳам, майсаю булоқ ҳам бадийий де-талларга айланиб, унга юкланган поэтик маъно янгича жаранглайди. Шоир тимсолларга атай миллийликни ошириш учун эмас, табиий ра-вишда ўз руҳиятидан келиб чиқиб ёндашгани учун ҳам бу образларнинг оҳори ортган. Сўз-ни оҳорлантириш учун эса шоир шундай сўз-ларни топиб ённа-ён қўлласинки, бирикмалар янгича мазмун кашф этсин. Рассом ранглар уйғунлигини топиш учун бўёқларга ишлов берса, ҳайкалтарош тошларни жилолантирса, бастакор товушлар кетма-кетлигини, шоир сўзлар уйғун-лигини кашф қилиши даркор. Сўздаги илоҳий сеҳрни илғаб, айтмоқчи бўлган фикрига, туй-ғуларига мос тизмаларини тиза олиши керак.

Ижодкор маҳоратини ўрганиш у қўлланган сўз-ларни ўрганишдир. Шу ўринда В. М. Жирмун-скийнинг жуда топиб айтган қуйидаги сўзла-рини эслаш жоиз: “Поэзияни ўрганиш бошқа

Шоир бор, элини якқалам қилар,
Шоир бор, унwon деб кўзин нам қилар,
Сиз йўқсиз, менга оҳ, кўп алам қилар,
Сизни йўқлар кўнгил, Миртемир бобо.

Дoston ёзиш учун шоирда катта ижодий таж-риба бўлиши керак, зеро, дostonга мос бадийий юк, фикрий теранлик даркор. Маҳмуд Тоирнинг “Оқиб кетган армонлар”, “Отамнинг ўкинчи”, “Огоҳ бўл, дунё!”, “Ошиқ охи” сингари дostonлари мав-зу жиҳатдан бир-биридан узоқ бўлса-да, уларни шоирнинг инсон тақдирини уйлаши, инсон кўн-г-лидан-да теран дунё йўқлиги ҳақидаги мулоҳаза-лар боғлаб тургандек.

Адҳамбек АЛИМБЕКОВ,
Тошкент давлат шарқшунослик
университети профессори

Шундай шахслар борки, сени танимаса ҳам, бу оламда мавжудлигингни билмаса ҳам уларнинг борлигидан қувониб юрасан. Уларга ич-ичингдан, юрагинг билан суюнасан. Борлиги ҳаётингга маъно бериб туради. Мабодо, улар дунёни тарқ этишса қўнглинг ҳўвиллаб қолади. Бир ўзинг қолиб кетгандек, ичкикиб, оғриб қоласан. Кўнгилда бир яра пайдо бўлади. Теран мунг юракни симиллаб тиглаб юраверади. Рўҳимиздаги бундай нозик ўзгаришларни англашнинг ўзи оғир, аммо инсонликнинг белгиларидан бири ҳам шу, эҳтимол. Бундай кишилар маёққа ўхшайди. Уларга талпиниб, ишониб, олисдан кузатиб, ютуғидан ўзидан ортиқ қувониб, ҳаёт тарзига қизиқиб, бошқалардан қизғониб яшайсан. Шу кечинмаларнинг ўзи зерикарли ҳаётингга катта завқ беради.

Абхазиялик Фозил Искандар, Габриэл Маркес, Чингиз Айтматов, Шукур Холмирзаев каби адиблар ҳали тирик пайтларида мен маза қилиб яшардим. Ҳаётнинг тузи, тоти бўлган — Адабиётнинг шундай вакиллари бор. Улар мен ашаётган сайёрада, мен эшитётган ахборотларни эшитиб-билиб, қору ёмғирда, иссиқ-совуқда худди мен каби яшамокдалар, деган бир ўй-хаёллار мени маст қиларди. Ҳўп, Шукур ака — ўзимизники, ўзбек адаби, нариги уч ёзувчининг борлиги мени нега қувонтирарди?

Гап шундаки, кўнглининг, адолатнинг, инсонли-нинг тарафини олувчи жуда йирик ёзувчилар бор, инсонлик дегани бир мансаб бўлса агар, жуда катта арбоблар бор, деган тўхтам, кўнгилтўқлик ичимни ёритарди. Билардимки, кўнгил доим яхшиликка, адо-лат тантанасига муҳтож. Шу боисдан ҳам ҳақ гапни эшитганимизда қувонамиз. Тикланган адолатни ўз ютуғимиздек қабул қиламиз. Бу адиблар эса ҳақиқат ва инсонпарварлик деган улуг ғоялар тадрижи учун курашдилар, шу кечимлар қисматини тараннум этди-лар. Энди эса бу ёзувчилар чин дунёга кетишди. Ҳўп, фоний бўлганда рамзийроқ қилиб, ўкиниб: “Энди ту-зукроқ улфат ҳам қолмади”, деганим аниқ эсимда. Кўнгилда катта бўшлиқ пайдо бўлган эди. Аммо ҳали Низом Комилдек эркин одам бор эди. Абдулла Орифдай катта шоир тирик эди, устоз Эркин Воҳи-довнинг салобати ҳали ботин бўлмаганди, Иброҳим Ҳаққулнинг нигоҳлари ёниқ эди. Улар ҳам ўтгач, тагин ёлғиз бўлиб қолдим. (Гапимни вафот қилган зотлар ҳақида бошланмиш ноҳуш туюлмасинки, гап ул муқар-рар мавзуда эмас. Балки, бир-бирини олислардан яхши кўриш, суяниш ҳақида.)

Лекин Худо — меҳрибон! Таскинсиз қўймас экан бандасини! Хануз бирор нарсаси — шеврми, ҳикоями, мақолами — ёзар бўлсам, елкам оша «қараб» тура-диган зотлар бор. Ҳалиям бу ҳаёт шатранжи менга қизиқ, Ўзига тортиб турибди. Ҳалиям улуг инсон-ларим бор. Уларнинг борлигининг ўзи менга бай-рам. Борлигининг ўзи қилма менга. Бу мени ҳаётга боғлаб турган кўринмас илдиздир. Бироқ бундай инсонларим, шахсларим, кумирларим жуда оз.

Ана шундай тансиқ, кўнглим кишиларидан бири бу Эркин Аъзам деган адиб. Ўзбекнинг қўллари қа-доқ, катта ёзувчиси.

Қуйидаги гурунг, кўнглим ардоқлаб, ич-ичим-дан аяб юрадиганим шу ёзувчи хусусида.

Эркин Аъзам катта ёзувчи, маҳоратли, заргар қалам эгаси. Уста. Ҳалол муҳаррир. Ўз дастхатига эга адиб. Ҳаётий тутумини тўғрилиқка қурган. Сўзи қандай бўлса, ўзи ҳам шундай. Дўсту ёронлари ҳам шундай ўлчовда. Тўғри гапни яширмай айтса бўла-диган давраси бор. Худди танлаб, имтиҳон қилиб саралангандек. Шахсий ҳаёти ҳам мазмунли, завққа тўла. Муҳаррир сифатида у Твардовскийнинг иши-ни ўзбек жамиятида адо этди. Балки ундан кўра қийинроқ йўлни босиб келаётир. Булар, ҳавас қилса бўладиган ишлар, албатта. Аммо бу гаплар қарийб ҳаммага маълум. Ёзмаса ҳам бўлади. Аммо ёзмаса бўлмас ҳам экан. Бундай дейишимга сабаб бор.

Ёлғон, сохталик билан адо этилаётган бирор иш-нинг устидан чиқиб қолган ва бу сохталикни қалби билан англаб, аммо таҳлил қилиб беришга сўз бой-лиги, ёш чегараси, имтиёзи етмай турган ўн ёшли болани кўз олдингизга келтироласизми? Масалан, ўша боланинг отаси бой қўлини билан бошқача сура-шадио, камбағал ҳамсоя билан мутлақо бошқача гаплашади. Бунинг сирини, сабабини бола билади, аммо исботлашга, инкор этишга, тўғирлашга, кўн-гли истаганидек кўришга қурби етмайди. Шу бола-нинг ичига нозилик пайдо бўлади. Аммо бу ҳали кирланмаган гўдак исёни ҳам билмайди унчалик.

Унинг қўлидан битта иш келади. Унинг юраги оғрий-ди, бўлаётган ишларга энса қотириб қарайди. Энса-си қотиб, бироз истеҳзо билан боқади у.

Эркин Аъзам — бу доғули дунёга руссали, ҳа-сратли юрак билан, отасининг изнисиз ростини айтиб юборувчи, айтганда ҳам бурро-бурро қилиб айтиб юбораётган ўша ўн ёшли боладир!

Бир одам билан қирқ йил бирга юриб ҳам унинг кимлигини билмаслик мумкин экан. Бу гапни кўп

ХУДОГА ҚАРАБ ҚОЧГАН ОДАМ

эшитгансиз. Бироқ исботланган ҳақиқат бўлгани учун ҳам парво қилмаймиз. Аммо бу мантиқни яшаб ўтган бошқача бўлади одам.

Эркин акани таниганимга ўттиз йиллар бўлди. Ўзимизнинг бойсунлик ёзувчи бўлгани учун ҳам, асари асосида олинган киноларда ўзимизнинг одам-ларни кўрганам учун ҳам эслаб қолганман. Мактаби-мизга гоҳо адашиб бориб қолувчи “Тафаккур” деган журнал сабабли ҳам билганман. Бироқ ҳозироқ ай-тиш қўяй: ўша адабиётга қизиққан мактаб ўқувчи-сининг кўнгилида бу адибга қанча ҳайрату қизиқиш, меҳру ҳавас бўлган бўлса, бу туйғулар ҳалиям ўша-ўша — пугтур етмай омон келмоқда. Кўп шукр!

У кишининг асарларини Шукур акага дастхат билан ёзиб берган китоблари орқали биринчи бор ўқидим. (Бу воқеаларга йигирма йил бўлибди.) Жуда кеч танишдим десам тўғри бўлади. Илк ўқи-ганим унинг “Жавоб” қиссаси эди. Очиги, ўша асарни ўқиганимда ичимда катта бир фаҳр туйдим — ўз-бекнинг шундай ёзувчиси борлиги учун! У пайтда Эркин ака мансуб авлодининг ёзувчиларидан Мурод Муҳаммад Дўстнинг «Полазор»-ини, Тоғай Мурод асарларини ўқигандим. Хайриддин Султоннинг соф миллий илдиздан куч олган қиссаларини ҳам сўнг ўқидим. Хуллас, ўшанда Эркин Аъзам асарини ўқигач, кўнглимдан “Думбадзедан зўр-ку!” деган гап ўтди. Кўнгилга шу гап келди энг аввал. Ва бу фикрни овоз чиқариб Шукур акага айтдим. Юнусо-боддаги бир хонали уйда, кеч кириб қолган бўлса ҳам, худди бир жойга кетадигандек оппоқ қўйлак, оқ шим кийиб, бўйинбоғ тақиб қаҳва ҳўллаб ўтир-ган Шукур ака менга шялга остидан босиб тикилди, бироздан сўнг табассум қилгач, “Энди билдингми?” деди дағалгина таъна билан. Мен шу чокқача Эркин аканинг асарларидан беҳабарлигимдан уялдим.

Кейинчалик ёзувчининг бошқа асарларини то-пиб ўқиб кетдим. “Шоирнинг тўйи”, “Отойининг туғилган йили”, ҳикоялар ва ҳоказо...

Унинг “Шовқин” романини яқинда ўқидим. Ил-гари чўкиб-чўкиб, англамай ўқиган эканман. (Буни энди ҳис этяпман.) Романнинг савияси, унда қўл-ланган адабий усуллар, шакли, тил хусусиятлари ҳақида сўз айтиш ниятим йўқ, Ўлполмасман ҳам. Йилгичлар айтар. Аммо асарни ўқигач, тинчим йўқолди. Қўлим етмайдиган жойимга тўмтоқ тикан киргандек беором юрибман ҳалиям.

Романни ўқиганлар биладики, бош қаҳрамон — кинонавис Фарҳод Рамазон. Асар ҳар бир киноасар ёзадиган кишининг ҳаётида бўладиган воқелардан иборат. Оламшумул воқеа, кутилмаган бирор ҳоди-са йўқ. Ҳаммаси бўлиши мумкин, бўлиб ўтган, бўлиб ўтаётган гаплар. Ёзувчининг бирор катта ижтимоий ғояларни ёклаб, бошқасини ерларчин қилиш нияти ҳам йўқ. Ундай “илгари сурилган, долзарб ғоялар-у, қаҳрамонини кутиб ётган масалаларнинг” ўзи йўқ

асарда. Бироқ энг керак нарсаси бор: КЎНГИЛ! Инсон-нинг кўнгли, нозик, не истаётганини ўзи ҳам баъзан англолмайдиган инжа бир кўнглининг оғриқла-ри бор. Майса қуёшга қандай ёниқиб талпинса, қақраган ер ёмғирга қандай ташна бўлса, одамнинг кўнгли ҳам эрка, адолатга, покликка шундай таш-надир, аслида. Одам қанчалар қирлиниб кетмасин, барибир шу азиз ҳисларга муҳтож. “Шовқин” ро-мани қулоғидаги шанғиллаши тинмайдиган кино-чининг ўзи эшитадиган, ўзигагина азоб берадиган оғриқларнинг ноталарида таралади. Унинг оғриғи эса бевосита кўнгилга кўчган. Муҳими шу. Бу оғриқ қулоқдаги шанғиллаш ўрнига оёқдаги оғриқ тарзида ҳам бўлиши мумкин эди, аммо ўша мажҳул беором-ликни (касаллик, дард ҳам деб бўлмайди бир қа-рашда) кўнгилга қучириш оғир масала. Романдаги Фарҳод Рамазоннинг сабий қалби, ҳаёти, қилиб юр-ган ишлари, анчайин қурум босган турмуши билан сира мурося қилолмаслиги, шу жараёндаги ички курашлар — соф адабиётга керағи шу. Шу тўлғоқ ўқувчи юрағида илдиз отиши муҳим. Бурилишлар

эсда қолса бўлди, дейди доно йўловчи. Асар ҳаётнинг минг битта ўзи амал қилмайдиган қонунларию улар кесимида рўй берадиган беадоқ чигалликлар ичра қандайдир мақсад билан қаёққадир кетаётган одам ҳақида. Ва шу одамнинг ўйлаш, ҳис этиш каби туйғуларининг ўлиши, тирि-лиши, ярадор бўлиши ҳақида.

Катта дарёда оқиб кетаётган чўп устидаги чу-молининг ҳам ўз режаси бор бўлганидек, Фарҳод Рамазоннинг ҳам ўйлаган нарсалари бор. Нежаба-ки, орзу ва армон деб катакларга бўлиб, оқ-қорага ажратган кечимлардан ўзга, оралик, ном қўйилма-ган ҳислар ҳам борки, ёзувчи шу нарсалардан сўй-лайди. Бу инсон рўҳияти билан боғлиқ нозик, му-раккаб тадқиқот. Кафканинг “Жараён” романидаги каби мунтазам давом этувчи, ўлиб ҳам қутулиб бўл-майдиган теран оғриқ Фарҳод киночининг ботинида бироз бошқача йўсинда, қулқонинг шанғиллаши тарзида давом этади. Аммо бунга ҳам чидаса бўлар, бироқ кўнглини юпатиб бўлмайди. Унинг оғриғи қа-риялар айтгандек, “бу дард умримга ўлчов”. Шу азиз, мукаррам оғриқ, одам бўлиб қолишга бетийиқ талпиниш талаби қулоғи шанғилламайдиган, аммо кар ўқирманини ўзига тортади.

Кимгадир “аввал ундай бўлади, кейин бундай бўлади, уйланади, амалдор бўлади, қамалади” деб босқичма-босқич ҳикоя қилиб бўлмайдиган бу роман инсоннинг ички ҳаётидаги тартибсизликлар ва азал қондаларнинг гоҳо улуғланиши, гоҳо топ-талиши ҳақидаги аччиқ изҳор. Ичига кириб ўқиган ўқувчи мириқиб оғрийди. Оғриб маза қилади. Ро-манининг шакли ҳам балки шу рухдаги талотум, шовқин-сурон сабабли ўзгачадир.

Алқисса, «Шовқин» маҳоратли қалам эгасининг катта хирмонларидан бири бўлган. Унинг ҳажми нисбатан ихчам — 200 бет нари-берисида. Айтар сўз, дард улуг бўлса, унинг ҳайбати ҳажмга бўйсун-мас экан-да. Романдаги залвор ҳам, одамни босиб, юракка юк бўладиган ҳасрат ҳам шу боис жуда катта маҳобат касб этади.

Бирор ҳамкорингиз қандайдир ишнинг режаси-ни сизга айтса, чамалаб, фойда-зиёенини ўйлаб, ҳи-соб-китоб қилиб дейсиз: “Қопламайди бу иш!” ёки “Қилса бўлади!”

Яширмасдан айтиш керак: Романини ўқигач ўзимга шундай дедим: Бу ёзувчининг ҳаёти қоплаб-ди — келганига, қўлига қалам тутганига яраша бара-ка топибди. Эркин Аъзам беҳуда яшамабди. Англаб-ди, ҳис этибди. Изҳор ҳам эта олибди! Жуда оғир юкни манзилга қўтариб кела олибди! Дангасалик қилмабди. Енгилнинг остидан, оғирнинг устидан юрмабди. Сотилмабди. Асло! Ер остида 80 милли-ард одам ётибди, устида 8 миллиард киши умргу-заронлик қияпти. Бу илмий тахмин. Шунча катта

издиҳом ичра ўз муҳрини ҳаётнинг китобиға ўзига хос тарзда қўя олган адиб бахтиёрдир.

Бундай тўхтамга олиб келган сабабларим бор. Унинг асарлари орасида қиссаларига кўпроқ эъти-бор қаратиш лозимдек кўринади. Биргина “Жавоб” қиссасини олсак. Асар ўтган асрнинг 80-йиллари маҳсули. Адабиётга гуриллаб кириб келган ёзувчи-лар қаторида Эркин аканинг ҳам муқим ўрни бор. Ва бу авлод носирларининг миллий адабиётда қилган энг катта иши шулки, улар оддий одамлар ҳаёти ва кўнглини тоқдилар. Маиший ҳаётнинг минг турли икир-чикирларини, турли хил майда-катта муноса-батларни ижикилаб таҳлил қилдилар.

Улар орасида Эркин Аъзам алоҳида йўл тортган собит қалам эгаси. “Жавоб” қиссасида ҳам, “Атойи-нинг туғилган йили”, “Кечирасиз, уртоқ муаллим” каби асарларнинг ҳаммасида некбин бир юракнинг адолатталаб, ҳақталаб, одамга яхшилик соғинув-

чи бир кўнгилнинг фиғони бор, исёну саволлари жам. “Жавоб”даги Нуриддин Элчиевнинг ҳаёти, ўйлаш тарзи жуда бошқача. Бу одам фирт аҳмоққа ҳам ўхшаб кетади. Аммо унинг кўксига ҳам бит-та кечинма ғолиб. У ҳам бўлса, поклик. Кўп ноёб нарсани излайди, йўқ истайди. Аммо етишиш учун кўпинча ўзига ўзи халал беради. Бир қарашда би-либ туриб қилгандай туюлади бу ишларни. Лекин бу одамнинг ботинига боқсангиз, титраб кетасиз. У нимага интилгандию нимага эришди? Маёқ қай-даю, келган жойи қаер? Катта жамоанинг кичик бир вакили. Оиласи ҳам эл қатори. Ўғил-қиз, ри-соладагидек рўзгор (бир қарашда шундай). Шукр қилиб юрган бир киши. Лекин қайсар феъли шуки, бировнинг марҳаматини хушламайди. Шунга тоб келмайди сира. Ўлса-ўладаки, бирор ютуғи зами-рида бировнинг қўл изларини кўришни истамайди. Ҳеч бир хайрихоҳлик беминнат эмаслигини боти-нан англайди Элчиев. Ноодил оламнинг бу қарори ўзгармаслигини қалбан сезади у. Шунинг учун ҳам елкасини қисиб бировдан қумак сураш ҳамиятига тегади. Бу дунёда эркин яшаш қанчалар завқли бўлса, шунчалар оғирлигини унинг ҳаётига қараб чуқур ҳис қилади, киши. Асарда шу Элчиевни кўча безорилар ҳеч бир айтари сабабсиз калтаклаб ке-тишди. Ҳаётдан адолат истаган бу одам ички ишлар ходимлари сиқувида қамалишгача борган безори тўданинг қилмишига яраша жазо олишини истади. Аммо шу оддий, қонуний иш ҳам амалга ошмай-ди. Безорилар шунчаки кўчадаги шўх-шум болалар эмас, балки томири сувга етган тўда бўлиб чиқади.

Кап-катта, отаси тенги одамни масҳаралагандек дўппослаб, кейин узр-маъзур қилиб, ўртага одам қўйишлар, ишни “ёнди-ёнди” қилишга уринишлар Элчиевни безор қилади. Кўнгли ўқсиган, “нега?” деган сўроқ ором бермаётган бу одам охири ўзи билмаган, хоҳламаган ҳолда “ҳеч қандай давъом йўқ. Кечирдим” деган хат битиб берганини ўзи ҳам билмай қолади. Даста узун разоплат ғолиб келади. Бунинг эвазига Элчиев Иқтисод бўлимига бошлиқ, қизининг юришмай ётган ишлари авж олган, ўғли-нинг ўқиши ўзи хоҳлаган йўналишга кўчган... Аммо ёзувчи Элчиевнинг тилидан Худонинг зорини қилиб сўрашда давом этади: Ахир, кўнгил-чи? Вайрон

бўлган, таҳқирланган, дунёнинг кир моли ҳисобиға синдирилган қалб-чи? Уни ким тушунади, ким тинг-лайди, қандай қилиб тикласа бўлади уни.?

Афсуски, жавоб йўқ. Ёзувчининг юрағига ботиб кетган, бир қиррасиги-на бизга кўриниб турган ана шу инсоний оғриқ Эр-кин Аъзам асарларининг, ҳаётий тутумларининг бош мезонидир. Шу сабабли ҳам ёзилганига қирқ йилдан ортиқ вақт ўтган асарлари, хусусан, “Жавоб” қиссаси ҳам ўз ҳаётини яшаб келмоқда.

Э.Аъзам ички, маиший ҳаётимизни майдалаб, эринмай тадқиқ қилди. Унинг қаҳрамонлари шоҳу султонлар, тарихий ёки машҳур шахслар эмас, би-роз ҳазиломуз қилиб айтганда “ва бошқалар” дея аталувчи оддий, ўзимиз қатори одамлар. У шундай одамларга маҳлиё бўлди, уларнинг қалбини яшаб ўтди. Бироқ уларнинг кўксигади саволлар, тўхтам-лар оддий эмаслигини тушунади.

Ёзувчининг бироз ки-нояга мойил ўткир тили бор. Бу тил кимгадир муаллифнинг муддао-сини тушунишига моне-лик қилгандай таассурот қолдирар, аммо бу тил унинг моҳиятига элтади. Эркин Аъзам тили, дунё-ни кўриш жойи шундай. Унда бироз истеҳзо ҳам, чимдиб олиш ҳам бор-дек, аммо син солиб боқсангиз, одамга, у ман-суб жамиятга нисбатан теран бир ичқуярликни, ачинишни илғайсиз. Ачи-нишки, боланинг отага ачинганидай, акага аччиқ қилганидай ачиниш...

Савол туғилади: Ёзув-чининг вазифаси нима?

Минг марта берилиб, минг марта турли жавоби айтилган бу сўроққа шун-дай жавоб бергим келади: Ёзувчи — одамлиликнинг кўриқчиси. Кўнгилнинг кўриқчиси. Бу эса кўп оғир иш.

Эркин аканинг асарларидаги образлар ҳам, воқеалар ҳам замонабоп бўлмади сира. Бундай ёзишни уdda қилолмади бу адиб. Номига бўлса ҳам қалам тебратиб кўрмади. Бунга унинг маҳорати кам-лик қилгани йўқ, албатта. Бор-йўғи бир нарсас бунга йўл бермади. У ҳам бўлса, кўнгил буюрганини ёзиш иштиёқи.

Унинг “Танҳо қайиқ” номли пьесасини қўлёзма ҳолида ўқигандим. Асар Орол фожияси, бу фожиа тақдирини ўзгартириб юборган одамлар ҳақида. Бир ўқишда замонабоп, ҳозиржавобдек туюлади. Бироқ асардаги қуриётган денгиз одамлар кўксига эгасиз қоплаётган инсоф, оқбат, ҳалоллик деган оролга титмос. Яна кўнглил...

Ёзувчи шу кўнгилга қулоқ берди. Кўнгилнинг кўнглига қаради. Ёлғондан, ноҳақликдан жирканиб ўтди мудом. Худодан кўрқди. Ҳар не бўлган вазият-да ҳам, бир қирда, бир сирда туролди. Худога қараб қочди ҳаммиса.

Яқинда ёзувчининг тўрт жилдлик сайланмаси қўлимга тушди. Ўқиб қикдим. Ўқимаганларим кўп экан. Китобни семиртириш учун шунчаки қўшилган бирор асарни тополмадим. Эркин Аъзамга хос дид, синчилик, зарофат уфуриб турибди. Ич-ичимдан тасанно дедим. Манглай тери, юрак қони билан бунёд бўлган бу катта хирмон бизнинг ҳазинамизга зўр қўиш бўлганини англадим. Эркин Аъзам деган номга ҳеч бир лойқа чапланмай, шикаст топмай, доғ тушмай келаётганининг сирини билгандек бўлдим. Тоза палакдан тоза ҳосил унади. Бир умр элнинг олди бўлиб, халққа камарбаста бўлган, зиёёли ота — Нормамат бобонинг, юраги маталларга тўла, сирли сандиқдай Рўхсат момонинг азиз хонадонида униб-юган бу атоқли сўз устасининг биз билмайдиган яна бошқа, муқаддас бурчи борлигини ҳам теран туйдим. (Аммо бу бошқа бир гурунг...)

Биз тилимиздан қўймай, нималигини кўпин-ча англамай юрган бахт, саодат деганлари шудир, эҳтимол...

Шодмонқул САЛОМ

Санъатшунослик фанлари доктори Дилафрўз Қодирова илмга меҳр қўйган оилада шаклланди. Отаси Муҳсин Қодиров санъатшунослик фанлари доктори, профессор, опаси Сарвиноз Қодирова ҳам санъатшунослик фанлари доктори, профес-сор. Оиладаги илмий суҳбатлар, баҳслар Ди-лафрўзда шу соҳага қизиқишни орттириш баро-барига, санъатшуносликни мукаммал ўрганишга бўлган истакни оширди.

Шу сабаб у Миллий рассомлик ва ди-зайн институтини тамомлаб, ЎзФА Санъ-атшунослик институтига аспирантурага кирди. 2002 йили “XX аср ўзбек театрида либос ва пардоз масаласи” мавзусида номзодлик диссертациясини ҳимоя қил-ди. 2004 йили катта илмий ходим унво-нига сазовор бўлди. 2002–2007 йиллар да-вомида институт қошида ташкил этилган “Ёш олимлар кенгаши” раиси сифатида иш олиб бориш билан бирга, “Ўзбекистон

санъати: тарих ва замонавийлик” “Ўз-бекистон санъати: глобаллашув ва ми-ллий ўзига хослик”, “Ўзбекистон санъати: анъана ва трансформация жараёнлари”, “Ўзбекистон санъати: анъаналар ва ижо-дий изланишлар” каби илмий ишларини эълон қилди.

Д.Қодирова республикамизнинг барча вилоят театрларига боришдан, театр рас-сомлари ижодини ўрганишдан эринмайди. Вилоят театрларида кўрган ва билганлари-

ни, мактовга арзигулик жиҳатларни илмий мақолалари орқали даврий нашрлар, соҳа-га тегишли илмий журналларда ёриб кел-лади. 2008–2010 йиллари Санъатшунослик институти “Театр ва хореография” бўлими докторантурасида таълим олиб, доктор-лик диссертациясини муддатидан илгари ҳимояга тақдим этди. 2011 йили “XX аср ўзбек сценографияси: таркиб топиши ва

фаол бўлди. Бу борада иқтидорли ҳайкал-тарош Нормурод Нейматовнинг “Самовий созандалар”, Бахтиёр Серкеев ва Сарвиноз Қосимованинг “Мустақиллик тенгдошлар-и”, театр рассоми Даврон Сафоевнинг “Қулислар ортида”, миниатюрочи рассом Даврон Тошевнинг “Мухаббат боғи” номли шахсий кўргазмаларини алоҳида таъкид-лаш лозим.

ИЛМНИНГ МАШАҚҚАТЛИ ЙЎЛИ

ривожланиш жараёнлари” мавзусида док-торлик диссертациясини ҳимоя қилди.

Олима 2013 йилдан бугунга қадар Ўз-бекистон Бадийи академиясининг “Санъ-ат” журналада бош муҳаррир бўлиб ишлаб келмоқда. Ўтган йиллар давомида нашр ишларини олиб бориш билан бир қатор-да, ёш иқтидорларни излаб топиш, улар-нинг фаолиятини тарғиб ва ташвиқ этишда

Ўзбекистон Бадийи академияси томони-дан уюштириладиган республика ва халқаро миқёсдаги анжуманлар, кўргазмаларнинг ташкилий ишлари, хусусан, ахборот-тарғи-бот масалаларида Д.Қодированинг алоҳида ҳисоси бор. Олима айни пайтда Миллий рассомлик ва дизайн институти профес-сори ҳамдир. Д.Қодирова театр санъати мутахассисларини тайёрлашда замонавий

ўқитиш усулларидан, илғор педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларида-н фойдаланган ҳолда магистрларга дарс бе-ради. Илмий кенгаш аъзоси сифатида ин-ститутнинг илмий салоҳиятини кўтариш юза-сидан олима билдирган жўяли таклифлар амалда яхши натижалар бермоқда. Шунинг-дек, у ҳайъат аъзоси сифатида республика миқёсида ўтказиладиган “Тасвирий ва ама-лий санъат фестивали”да фаол қатнаша-ди. Бадийи академия билан ҳамкорликда ташкил этилган “Ўзбекистон амалий-безаз санъати ривожланиш муаммолари ва ис-тиқбол”, “Ўзбекистон замонавий тасвирий санъатининг ривожланиш муаммолари”, “Қорақалпоғистон замонавий тасвирий санъати тараққиёти муаммолари” ва бошқа давра суҳбатлари санъатшунос олимлар ва мутахассислар эътиборига тушган.

Д.Қодирова 2018 йилдан буён Ўзе-бекистон Фанлар академияси Санъатшунос-лик институти ҳамда Ўзбекистон давлат

консерваторияси ҳузуридаги илмий да-ражалар берувчи илмий кенгашлар, 2019 йилдан буён эса Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлигининг “Тарих ва ижтимоий фанлар” бўйича ил-мий-техник кенгаши аъзоси сифатида са-марали фаолият юритиб келмоқда.

Илмнинг йўли машаққатлидир. Юқори-да санаб ўтилган ютуқлар, эришилган мар-ралар айтишга осон ва енгилдек кўринади. Бу йўлнинг ҳар бир довонидан ўтишда Д.Қодирова ўзига яраша машаққатларга дуч келди, албатта. Лекин булар олимани тоблаб, пиштилиб борди. Д.Қодированинг илмда, жамиятда эришган ютуқлари ва санъатшунослик соҳасидаги ўзига хос ўрни фикримизнинг далилидир.

Инобат ИМОНҚУЛОВА,
Қомолиддин Бехзод номдаги
Миллий рассомлик ва дизайн
институти таянч докторанти

Давоми, бошланиши 3-саҳифада

Ниҳоят, Гулнора Раҳмон роман жанрига ҳам қўл урибди. Бизнинг адабиёт тарихимизда ёзувчи аёллар салмоғи жуда кичик. Аввалги замонларда ижод қилган Саида Зуннунова ҳамда Ойдин Собирова асарлари ўтган аср 60–70 йиллари прозаси ҳақида гапирилганда унча аҳамият қасб этмагани учунми, кам тўхталинди, алоҳида жабаҳ сифатида кўрсатилмайти. Бироқ кейинги йилларда Шаҳодат Исахоновалар қаторида Саломат Вафо, Зулфия Қуролбой қизи, Шаҳодат Улуғ сингари адибларимизнинг қатор романлари чоп этилдики, улар унча-мунча адибман деганларини ҳам бир “чўқш”да қочиришга қодир эканлари аён бўлиб қолди. Йў-ўқ, мен кураш майдонидагига ўхшаб енг шимариш, куч синашиш маъносига айтмаялман. Аёл адибларимизнинг ўз табиий истёвдорларини мустакиллик йилларида тўлароқ намоён эта олаётганларидан мамнун эканимни таъкидламоқчиман.

Бугун романчи аёлларимиз сафига Гулнора Раҳмон ҳам қўшилди. Унинг кўлимиздаги “Умрнинг уч фасли” асари, гарчи қисса деб қўйилган бўлса-да, аслида романдир.

Камина бу романи илгари ҳам ўқиган ва муаллифга илиқ фикр ҳамда таассуротларини изҳор этган эди. Бу сафар асарга, сўз ёзиш асосида тагин бир кўз ташлай деб бошдан-оёқ ана бир бора ўқиб чиққанимни сезмай қолдим. Бироқ бу сафарги таассуротим аввалгисидан ҳам аёло. Сабаби илгари идорада

ТИНИҚ ТУЙҒУЛАР ИЖОДКОРИ

бошқа юмушлар билан қоришиб ўқиган эдим, бу гал кўракка ёстиқни босиб мароқ ила мутолаа қилдим.

Қаҳрамонлари: Райҳонбиби, Ширинбону, Нурмурод муаллимларни ўзимга яқинроқ, дардқаш билганим туфайли балки яхши кўрдим.

Асар Райҳонбинининг акаси Содиқнинг 1939 йили армия сафига қақирилгани, уни кузатиш маросимидан бошланади. Райҳонбиби акасини ўзига шу даражада яқин оладики, у билан қайта кўришиш унинг умри мазмунига айланади. Аммо бахтга қарши 39-йилда уч йиллик хизматга қақирилган Содиқ уруш бошлангани туфайли фронтда хизматни давом эттиради. Авваллари Содиқдан қисқа-қисқа хатлар келиб туради. Сўнгра бу ҳам тўхтайтиди. Муаллифнинг изоҳлашича, 1943 йилда қаҳатчилик, очарчилик бошланади. Бир-икки туёғи бор хонадонларнинг моли мусодара қилинади, кўрпа-тўшагу тўшамчиларигача тортиб йиғиштирилиб, фронтга жўнатилади. Ёшлар, аёллар, ишга яроқли кимки бор, дала ишига сафарбар қилинган, бригадирдан тортиб раисгача халқни галла ўримига, ўроққа, пахта теримга, ер текислашу, чопиғу, яғана, ўтоқ, қўсақ чувишга хайдайди. Эвазига бир чақа маош берилмайтиди. Кун буйи ишдан ҳориб келган бечораларнинг уйида бир пайса ун у ёқда турсин, бир сиким дони ҳам йўқ. Колхоз шу улмас овқатни ҳам бермай қўяди. Райҳон-

бинининг отаси, сўнгра онаси очарчилик қурбони бўлади. Улар тоғаси Нурмурод муаллимнинг қарамоғига кўчиб ўтишади. Икки укаси ва ўзи. Укалари гудак, ўзи эртадан кечгача дала юмуши билан банд. Муаллим буларни ҳам боқади, ҳам ўқитади.

Шу боис Райҳонбиби бу мазлум турмушнинг яғона тиргағи деб акаси Содиқни кутади. У ҳамма азоблардан нажот берувчи образ бўлиб гавдаланади. Бироқ ундан хат-хабар йўқ.

Пайти келганда Райҳонбиби қўшни қишлоққа келин бўлиб узатилади. Турмуш ўртоғи билан бир муддат бахтиёр яшаса-да, ўртада Муродулла туғилса-да, қисқа муддатдан кейин эри мелисалик ўқишидан бир “сарик машак”ни етаклаб келади. Райҳон бу хонадонга сиғмай тоғасиникига қайтиб келади. Орада раиснинг зуғуми, ҳирсли ҳамлаларига жавоб қайтаради, ному-с-орини сақлайди.

Яна иш, яна эзилиш, Муродуллани катта қилиш машаққатлари, болани турли бало-қазолардан асраш учун туну кун ухламасликлар, иш-иш...

Райҳонбинининг болалиғи, турмушга чиқишини нисбий равишда икки фасл деб олсак, иккинчи ва асосий фасл энди бошланади.

Энди кундош устига, яна тўрт фарзандли оилага бир болани етаклаб кириб боради. Бошида бир текисда

бошланган ҳаёт бора-бора алғов-далғов бўлиб кетади. Аслида иккинчи эри Фармонбекка кўзи учиб турмагани ҳолда унинг уйидаги биринчи хотини Ширинбону тўрт қиздан сўнг ўғил қўрган, у гудаклигиде фожияли вафот этгач, яна ўғил кўриш режаси амалга ошмагач, қизларидан бири қўшни аёлнинг ўғлидан калтак еб, қонга бўялгани боис, аёлнинг камситишига жавобан, қараб тур, менинг ҳали бир эмас, беш ўғлим бўлади, ўшанда қизимнинг ўчини ўғилларим олади, дея қасам ичгани сабаб бўлади. Шунинг учун ёш ва дуркун Райҳонбинини ўзи қидириб топиб келади, Нурмурод муаллимга Райҳонбибига ҳам, фарзандига ҳам озор етказмаслик қафолатини бериб хонадонига олиб кетади. Ўзи танлаб, ўзига кундош қилади. Ва... Райҳонбиби ростдан ҳам бешта ўғил қўради. Албатта, бу ҳаёт ҳам хамирдан қил суғургандек осон кечмайди, бирин-кетин омадсизликлар, мусибат ҳам юз беради, Ширинбону азбаройи аёллигига бориб рашк ўтида ёнади, жуда яхши мартабада ишлаб келаётган эри Фармонбекнинг устидан арз қилиб, кўчада қолишига сабабчи бўлади, сўнг яна унинг тикланиши учун югуради. Фармонбекнинг ёши ўтганда қўрган қийинчиликлари Райҳонбиби учун кўпроқ зарба бўлиб тушаверади.

Асар детектив эмас, шунингдек, сунъий уюштирилган сохта сўжетлардан холи. Сабаби, муаллиф образлар қисматини бори-ча, реал гавдалантиришга ҳаракат қилган. Шу сабаб сиз ҳар бир персонажнинг яхши ва ёмон жиҳатларини муттасил кузатиб

борасиз. Жуда мард, олижаноб Ширинбону барча яхши фазилатларини намоён этган жасоратли аёл сифатида кўрсатилса ҳам, пайти келганда рашк оловида ёниб ҳаммаёқни остин-устун қилиб юбориши мумкин бўлган образ сифатида ҳам кўринади.

Негадир, ўқиш асноси... уни кечирасиз.

Муаллиф ҳам кечиради...

Персонажлар кўплиғи, давр, замонлар қамрови жиҳатига кўра мен асарни роман деб атадим. Аслида бу принципиал масала эмас.

Гап муаллифнинг ёруғ туйғулариде.

Биласизми, роман қаҳрамони Райҳонбиби алдоқчи, қаттол, замоннинг мазлум фарзанди бўлгани ҳолда фарзандлари томонидан қидириб топилган, Франкфурт аэропортидан Тошкентга учган жигарбанди Содиқ билан учрашади.

Норасо, кир, қашшоқ, жоҳил ҳаётни яшай-яшай, ёши бир жойга бориб, кексайган ва бемор чоғида, яна фожияларга гирифторм қилинмай, бир умр кутганини беморхонада (балки ҳаётининг сўнгги нафасларини яшаётгандир) акаси билан дийдорлашуви бирдан дилингиғизни ёритиб юборади.

Ҳазилакам ҳаётни яшаганмиди булар!

Хулоса калом эса...

Балки ёзувчининг кучи, салоҳияти, бор маҳорати ҳам шу нуқтада мужассамдир...

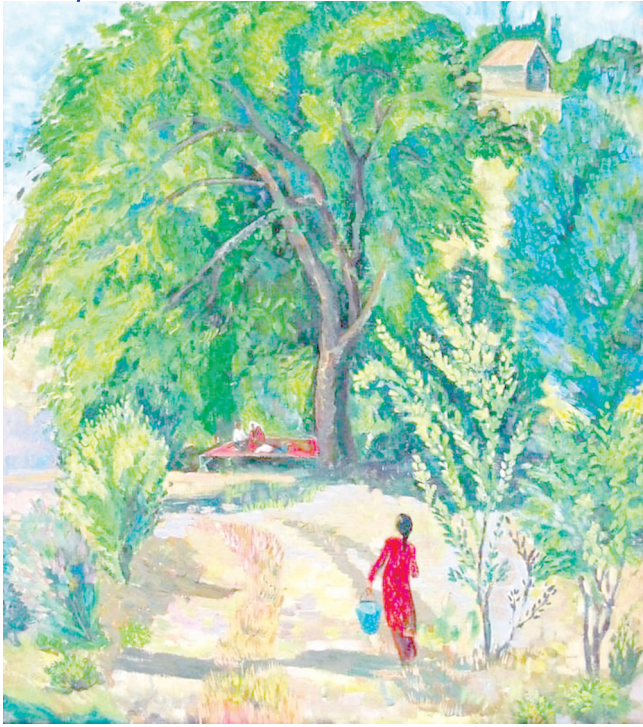
Балки...

Лолман ва табриклайман!

Рассом Гулнора Раҳмон ижодидан намуналар

Рафиқ Букенбоев портрети (1976).

Хумсон. Ёзги боғ (2008).

Талаба қиз портрети (1980).

Самовий рақс (2005).

Тоғлар орасидаги дарё (2011).

Собир ЎНАР

АФСУС

Ҳамма гапни пулга тақайдиган бир ошнам билан учрашиб қолдим. Гапни қисқа қилиб, тезроқ олдида кетмоқчи бўлдим.

— Эшитгандирсиз, — деди у ҳеч нарсани сезмагандек, — Содиқ муаллимнинг иккала ўғли ҳам Тошкентда, фалон ерда ишлаётганмиш. Шундай нуфузли идорага қандай жойлашибди, ҳайронман. Мен икки ўғлимгаям бир эмас, иккитадан диплом олиб бердим.

ҚЎР

Қатиқ увитаётганда жуда эҳтиёт бўлиш керак. Агар пиширилган сутга ачиган кўр қўшилса, қатиқ ҳам ачиб, ичишга яроқсиз бўлиб қолади. Қудачилик ҳам шунга ўхшайди. Агар қуда томоннинг наслига эътибор бермасангиз, тўйдан кейин ҳаёт татимайди...

ОДАМЧА

ОДАМАНING ПАРИГА ПУШМАГАН ОДАМА

Аммо бирор ерда ёлчитиб ишлашмайди.

Унинг “иккитадан диплом олиб бердим”, деган сўзи менга худди “иккитадан ўйинчоқ олиб бердим”, дегандек эшитилди. Ниҳоят, ёрилдим:

— Содиқ муаллим болаларига пешона тери билан ҳалол нон едирган. Шунинг учун фарзандлари униб-ўсди, оғайни, — дедим.

Ошнам индамай қолди. Негадир “Муаллимнинг пули ҳалолу бизники ҳаромми?!” дедим. Мунгайибгина турганини кўриб раҳмим келди. Тўғриси, айтган гапимга афсусландим...

ОНАЛИК ҲИССИ

Сигир янги туғилган бузоғига бировни яқинлаштирмайди. Шоҳи билан сузади, туёғи билан тепади. Чақалоғини туғруқхонага ташлаб кетган оналар ҳақида эшитсам, наҳот шу ҳайвончалик бўлолмаса, дегим келади.

Илёс ЭШМУРОДОВ

маҳалла идорасига ёрдам сўраб борадиган эркакни кўрсам, бекатда писта сотиб ўтирадиган кампирга ҳавасим келади. Чунки у ҳеч кимдан ҳеч нарса сўрамайди.

ҚОРОНҒУЛИК

Қоронғуликдан кўрқма, у ерда нари борса қопағон ит бўлиши мумкин. Бор кучингни тўплаб бир дўқ урсанг, думини қисиб қочиб қолади. Аммо қалбинг қоронғи бўлса, ундан даҳшати йўқ.

МЕВА

Баъзан “Олманинг тағига олма тушади”, деган нақл хатодек туйилади. Акс ҳолда, ношуд, нотавоннинг боласи ўқимишли, билимдон бўлиб, маърифатли, ақлли кишининг фарзанди ялқов, ношуд бўлиб улғаймас эди...

ҚАНАҚА ОДАМЛАРМИЗ-А?!

Бир одам мазорнинг нураган деворини таъмирласа, янги дарвоза ўрнатса, “Отасига раҳмат, мазорни обод қилди. Худо юрагига солибди-да”, демаймиз. Аксинча, “Бу бойвачча ўзини кўз-кўз қиялтипти, шунча пулни қардан топаётти экан”, деб “хушёрлик” кўрсата бошлаймиз...

Қанақа одамлармиз-а?...

ПЕЧАКҒУЛ ВА АСАЛАРИХОН

Эрта тонгда Асаларихонни бол йиғишга жўнатаётган онаси:

— Эртароқ қайтгин. Агар ҳаво айниб, ёмғир ёғиб қолса, йўлдан адашасан. Бол тўпалаётганинда печакгулларга қараб-қараб қўйишни унутмагин, — деди.

— Нега, ойижон?

— Сабаби, печакгул ёмғир ёғишини олдиндан сезади ва ёмғир олдида гулбарглари йиғиб олади. Ҳаво булутли бўлганида ҳам печакгул очилиб турган бўлса, билгинки, ёмғир ёғмайди.

Асаларихон челагини олиб, гуллар томон учиб кетди. Лекин ойисининг огоҳлантириши бир зумда ёдидан кўтарилди. Ишга берилганидан печакгуллар

БОЛАЛАР БЕКАТИ

ёпилиб олганига ҳам эътибор бермай, бол йиғиб юрaverди. Кутилмаганда шаррос ёмғир ёға бошлади. Асаларихон уйи томон шошилди, бироқ ёмғирда йўлини тополмай, адашиб қолди. У кўрқиб, атрофга аланглай бошлади.

— Ҳой, Асаларихон, менинг баргим остига яширин, — деб қолди шу пайт ундан сал наридаги Печакгул.

Асаларихон дарров Печакгулнинг барглари остига яширинди. Ёмғир тингча, у Печакгулга раҳмат айтиб, уйи томон учиб кетди.

Гулноз ТОҶИБОЕВА

ОБҶНА — 2023

Қадрли газетхон!

“Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетасига 2023 йил учун обуна давом этмоқда

— Мумтоз ва замонавий адабиётимизнинг энг сара намуналари, назмий ва насрий асарлар, бадиий публицистика-да акс этган давр нафаси билан ошно бўласиз;

— жаҳон адабиётидан энг яхши таржималар;

— адабиётшунос олимларнинг илмий-таҳлилий мақолалари;

— юртимиз ва жаҳон санъати янгиликлари, санъат ва маданият тадбирлари ҳақида таҳлилий мақолалар;

— **Ижод мактабларида кўз очаётган булоқлар - ёш истеъдод эгаларининг энг сара машқлари билан йил давомида танишиб борасиз. Обуна Республика “Матбуот тарқатувчи” акциядорлик жамиятининг вилоят ва туман бўлимлари, “Ўзбекистон почтаси” акциядорлик жамиятининг вилоят ва туман бўлимлари, шунингдек, жамоатчи матбуот тарқатувчилар томонидан расмийлаштирилади. Тошкент шаҳрида матбуот тарқатиш дўконлари орқали ёки таҳририятнинг ўзиде обуна бўлишингиз мумкин.**

Нашр кўрсаткичи: Якка шахслар учун – 222. Ташкилотлар учун – 223.

Манзилмиз: Тошкент - 100083, Матбуотчилар кўчаси, 32.
Электрон почта манзили: uzas.gzt@mail.ru

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Муассис:
ЎЗБЕКИСТОН
ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

Ҳамқоримиз:

Бош
муҳаррир

Салим
АШУР

Таҳририятга келган кўғизмалар таҳсил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Масъул котиб: Асрор СУЛАЙМОНОВ
Навбатчи муҳаррир: Шухрат АЗИЗОВ
Саҳифаловчи: Нигора ТОШЕВА

Газета 2014 йил 26 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлигиде томонидан 0283 рақам билан рўйхатга олинган.
Адади - 862. Буюртма Г - 1144.
Ҳажми - 3 босма табоқ, А - 2.
Нашр кўрсаткичи - 222.
Ташкилотлар учун - 223. 1 2 3 4 5 6

“Шарқ”
нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
босмахонаси.

Босмахона манзили:
Буюк Турон кўчаси,
41-уй.

Босишга топшириш вақти - 21.00.
Босишга топширилди - 21.35.

ЖУМА КУНЛАРИ
ЧИҚАДИ

Сотувда нархи эркин.

